

İRAN ÜLKE RAPORU

TÜRKİYE TOHUMCULAR BİRLİĞİ

Haziran 2024

1. GENEL BİLGİLER.....	4
1.1.Künye.....	4
1.2.Coğrafi Konumu ve İklimi.....	4
1.3.Doğal Kaynaklar ve Çevre.....	5
1.4. Siyasi ve İdari Yapı.....	5
1.5.Nüfus ve İşgücü Yapısı.....	6
2.GENEL EKONOMİK DURUM.....	6
2.1.Temel Ekonomik Göstergeler.....	6
2.2. Doğrudan Yabancı Yatırımlar	7
2.2.1.Doğrudan Yabancı Yatırımların Görünümü.....	8
2.2.2.Ülkede İş Kurma Mevzuatı.....	8
3. SEKTÖRLER.....	9
3.1.Tarım.....	9
3.1.1. Tohumculuk.....	13
3.2. Enerji.....	15
3.3. Elektrik.....	15
3.4. Sanayi.....	16
3.5.Madencilik	16
3.6. Petrol.....	17
3.7.Doğalgaz Sektörü	17
3.8. Tekstil (Hazır Giyim)	17
3.9. Turizm.....	19
3.10.Müteahhitlik Hizmetleri.....	19
3.11. Ulaşım ve Telekomünikasyon.....	20
3.12. Bankacılık.....	20
3.13.Perakende ve Dağıtım.....	20
3.14.Hizmetler.....	21

4.TİCARET	22
4.1.Genel Durum.....	22
4.2.Türkiye ile Ticaret.....	25
4.2.1.Genel Durum.....	25
4.2.2.İki Ülke Arasındaki Anlaşma ve Protokoller.....	26
4.3. Dış Ticaret Politikası ve Vergiler	26
4.3.1.Gümrük Vergileri	27
4.3.2.İç Vergiler ve Oranları.....	29
4.3.3.Ürün Standartları ile ilgili Uygulamalar.....	29
4.3.4.Tarife Dışı Engeller.....	30
5.PAZAR DURUMU	33
5.1. Ülkenin Güçlü ve Zayıf Yönleri ile Fırsatlar ve Tehditler	33
5.2.Dağıtım Kanalları.....	34
5.3. Tüketici Tercihleri, Satış Teknikleri ve Satışı Etkileyen Faktörler.....	34
5.4.Reklam ve Promosyon.....	35
5.5. Ambalaj, Paketleme Ve Etiketleme.....	35
5.6.Ulaştırma Ve Taşımacılık Faaliyetleri.....	35
5.7.İş Adamlarının Dikkat Etmesi Gereken Hususlar.....	35
5.7.1. İran Hükümetince Yürürlüğe Konulan Yeni İthalat Kuralları.....	35
5.7.2. İran Hükümetinin Yeni Kambiyo Kuralları.....	36
5.8.Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları.....	40
5.9. Ticari Anlaşmazlıkların Çözümü.....	41
5.10.Ticareti Etkileyen Kültürel Faktörler.....	42

1.GENEL BİLGİLER

1.1.Künye

Resmi Adı	İran İslam Cumhuriyeti
Yönetim Şekli	Teokratik Cumhuriyet
Cumhurbaşkanı	Dr. Hassan Rouhani (aynı zamanda Hükümet Başkanı)
Nüfus	82.913.906 (Dünya Bankası-2019)
Dil	Farsça(Resmi dil), Türkçe'nin Azeri, Türkmen, Halaç, Afşar ve Kaşgay lehçeleri ile Kürtçe, Arapça, Beluci dilleri
Etnik Yapı	Farslar ve Azeriler sırasıyla çoğunluğu oluşturmakta olup, Türkmenler, Kaşgaylar, Afşarlar, Halaçlar, Kürtler, Lorlar, Araplar ve Beluciler, İran'da yaşayan diğer önemli etnik gruplardır.
Başkent	Tahran
Milli Günü	11 Şubat
Sınır Komşuları:	İran; Türkiye (499 km), Afganistan (936 km), Irak (1458 km), Pakistan (909 km), Türkmenistan (992 km), Azerbaycan (432 km), Nahcivan (179 km) ve Ermenistan (35 km) ile sınıra sahiptir.
Yüzölçümü	1.648.195km ²
Başlıca şehirleri	Tahran, Meşhed, İsfahan, Tebriz, Şiraz, Ahvaz, Bander Abbas, Urumiye, Kerej
GSYİH (milyon\$)	484.663 (2019)
KBGSYİH (\$)	5.820 (2019)
Büyüme Oranı (%)	-6 (2019)
Para Birimi	Riyal (Halk arasında Tümen ifadesi kullanılmaktadır.) 1 Tümen = 10 Riyal
Üyesi Olduğu Uluslararası Kuruluşlar	BM, İslam İşbirliği Teşkilatı, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, İslam İşbirliği Teşkilatı Parlamentolar Arası Birliği (İSİPAB), Developing 8 (D-8), Bağlantısızlar Hareketi (NAM), Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü (KSYÖ), Şangay İşbirliği Örgütü (Gözlemci Üye)

1.2.Coğrafi Konum ve İklim

Tarihi İpek Yolu sayesinde eski çağlardan bu yana Avrupa ve Asya'nın kesişme noktasında yer alan İran'ın stratejik konumu, ülkede petrolün keşfi ile daha da önemli hale gelmiştir. Ham petrol taşımacılığının yoğun olarak yapıldığı Umman Körfezi, Basra Körfezi ve Hazar Denizi'ne kıyıları bulunmaktadır. Başkent Tahran'ın denizden yüksekliği 1.200 metredir. Engembeli ve dağlık arazilerin yanı sıra, çöllere kaplı düzlüklere de sahip olan İran topraklarının %55'i çayır (otlak), %23'ü çöl, %14'ü ekilebilir alan ve %8'i ormandır. Ülkenin karadan ve denizden 15 ülke ile sınırı vardır.

İran üç iklim kuşağında yer almaktadır. Ülke genelinde kurak ve yarı-kurak iklim hakim olmakla beraber, Hazar Denizi kıyılarında subtropikal iklim görülmektedir. En sıcak ay olan Temmuz'da ort. hava sıcaklığı 22–37°C ve ort. yağış 3 mm iken; en soğuk ay olan Ocak'ta ortalama hava sıcaklığı eksi 3–7°C ve ort. yağış 46 mm. dir. Tahran'da yazları sıcak ve kurak geçmekte (30–40°C), kışları ise hava sıcaklığı 0–15°C arasında değişmektedir. Kışın yüksek kesimlerde kar yağışı görülebilmektedir.

İran yılda ortalama 250 mm yağış almakta ve bu haliyle dünya ortalaması olan 800 mm'nin oldukça altında kalmaktadır.

1.3.Doğal Kaynaklar ve Çevre

İran'ın başlıca doğal kaynakları olan petrol ve doğalgaz rezervleri haricinde çinko, bakır, demir, uranyum, kurşun, krom, manganez, kömür, sülfür ve altın gibi madenler bakımından da zengindir. İran, dünyanın en büyük çinko, ikinci büyük bakır rezervine ve ayrıca dokuzuncu büyük demir rezervlerine sahiptir. Bununla birlikte, İran'da madencilik sektörünün yeterince geliştiği söylenemez. Maden yataklarının geliştirilmesi Hükümetin öncelikleri arasında yer almakta ve sektörde yatırımlar teşvik edilmektedir.

Kentlerde taşıt emisyonları, rafineriler ve sanayi atıkları kaynaklı olarak hava kirliliği görülmektedir. Ormanlık alanların tahribi, meraların aşırı otlatılması, çölleşme, Basra Körfezi'nde petrol kirliliği, kuraklık, toprağın tuzlanması, içme suyu kaynaklarının yetersizliği, kanalizasyon atıklarının yol açtığı su kirliliği ve sanayi atıklarından doğan kirlenme ülkenin başlıca çevresel sorunlarıdır.

1.4.Siyasi ve İdari Yapı

Şah yönetimi 11 Şubat 1979 tarihinde devrilmiş ve dini esasa dayalı bir devlet düzeni kurulmuştur. İran Anayasası 3 Aralık 1979 tarihinde yürürlüğe girmiş, 1989 yılında revize edilmiştir. İran'da gücün ulema ile halk tarafından seçilen temsilciler arasında hiyerarşik olarak paylaşıldığı, dini teokrasi ile Başkanlık sistemi karışımı kendine özgü bir yönetim biçimi hâkimdir. İran'da siyasi parti temelinde bir yapılanma bulunmamaktadır. Siyasi hayatta, partiler yerine daha çok baskı/çıkar grupları olarak adlandırılabilir hizib veya fraksiyon adı verilen yapılanmalar rol oynamaktadır.

Dini Lider/Rehber: İran'da kuvvetler ayrılığı prensibi geçerli olmakla beraber, erkler (yasama, yürütme ve yargı) Rehber'in gözetimi altındadır. Rehber, din adamlarından oluşan Uzmanlar Meclisi tarafından ömür boyu süreyle seçilmektedir. Dini Lider mutlak yetki sahibi olup, birçok hayati ve önemli konuda son kararı veren kişidir. Birçok kurum doğrudan Dini Lidere bağlıdır. Bu kurumların yöneticilerinin, yönetim kurulu üyelerinin atanması veya görevden alınması Rehber'in yetkisindedir. Nizami ordu, İran Devrim Muhafızları Ordusu, İçişleri Bakanlığı ve istihbarat kuruluşları ile İran İslam Cumhuriyeti Radyo ve Televizyonu doğrudan Dini Lidere bağlıdır.

Yasama (İslam Danışma Meclisi/İran İslam Parlamentosu): 4 yıllık dönemler için halkın doğrudan ve gizli oy ile seçtiği 290 milletvekilinden oluşan İran Danışma Meclisi (parlamento), sadece bir yasama organı niteliğinde olmayıp; idarenin tüm eylem ve işlemlerinde inceleme ve araştırma yapma yetkisine sahiptir.

Yürütme (Hükümet): Anayasayı Koruyucular Konseyi'nin onayını almış adaylar arasından belirlenen ve 4 yıllık dönemler için doğrudan halk tarafından (genel seçimlerde) seçilen Cumhurbaşkanı aynı zamanda Hükümet başkanıdır. Başbakanlık Kurumu bulunmamaktadır.

Yargı: Yasama ve yürütmeden bağımsız olarak iş görmektedir. Adalet Bakanlığı, yargı ve yürütme erkleri arasındaki koordinasyonu sağlamakla yükümlüdür. Yargı erkinin işleyişinden, Dini Lider tarafından içtihat verme yetkisine haiz ulema arasından 5 yıllık süre için atanan Yargı Erki Başkanı sorumludur. İran devriminin ardından mevcut Kara Avrupası Hukuk Sistemi, İslâm Hukuku ile birleştirilerek oluşturulan İran hukuk sisteminde, İslâm hukuku daha çok aile hukuku ve ceza hukuku alanlarında uygulanmaktadır.

İdare:İran’da “Ostan” adı verilen 31 vilayet bulunmaktadır. Ostanların valilerine ostandar denmektedir. Ostandarlar, İçişleri Bakanının teklifiyle Hükümet tarafından atanmaktadır.

1.5.Nüfus ve İşgücü Yapısı

İran nüfusu yaklaşık 83 milyondur. Nüfusun %49,4’ü kadındır. Nüfusu genç olup, %69’u 15-64 yaş grubundadır. Kentleşme oranı %75’tir. İran’ın resmi dini İslam’dır. Resmi mezhebi ise Caferiliktir. Nüfusun %90’ı Şii, %8’i Sünni Müslümanlardan oluşmaktadır. Geri kalanı ise Zerdüş, Yahudi, Hristiyan’dır. İran’da Fars, Türk, Beluc, Lor, Arap, Afgan gibi farklı milletler yaşamaktadır.

Aktif işgücü (27,9 milyon) kapsamındaki genel işsizlik oranı 2022 yılında %9 olmuştur.

2.GENEL EKONOMİK DURUM

2.1.Temel Ekonomik Göstergeler

	2022	2023	2024*	2025*	2026*	2027*	2028*	2029*
GSYİH (cari Fiyatlar milyar\$)	347,75	403,53	464,18	486,25	509,43	532,17	554,01	576,24
GSYİH Büyüme (Sabit Fiyatlar %)	3,8	4,7	3,3	3,1	2,7	2,3	2	2
KBGSYİH(%)	4.055	4.663	5.310	5.508	5.713	5.909	6.091	6.272
Tüketici Fiyat Enflasyonu (ort, %)	45,8	41,5	37,5	32,5	27,5	25	25	25
Cari İşlemler Dengesinin GSYİH'ya Oranı (%)	4,1	4,4	3,6	3,4	3,2	3,2	3,2	3,2
İşsizliğin Toplam İşgücüne Oranı (%)	9	9	8,9	8,8	8,6	8,5	8,5	8,4
Devletin Genel Toplam Borçlanmasının GSYİH'ya Oranı (%)	35,8	28,3	25,5	25,7	24,9	24,8	25,8	26,9

Kaynak: IMF(2024 Nisan) * Tahmini veriler

İran, 2024 yılı için tahmin edilen GSYİH’sı itibariyle 196 ülke arasında 35. büyük ekonomidir. Bu çerçevede, kişi başına düşen milli geliri ile dünyada 117. sırada yer almaktadır. (IMF)

İran ekonomisi; geliri esas itibarıyla petrol ve doğalgaz ihracatına bağlı, aşırı düzenleyici çerçeveye sahip, içe dönük ve kapalı, kısıtlı rekabetin olduğu, vergilemenin etkili bir şekilde çalışmadığı,

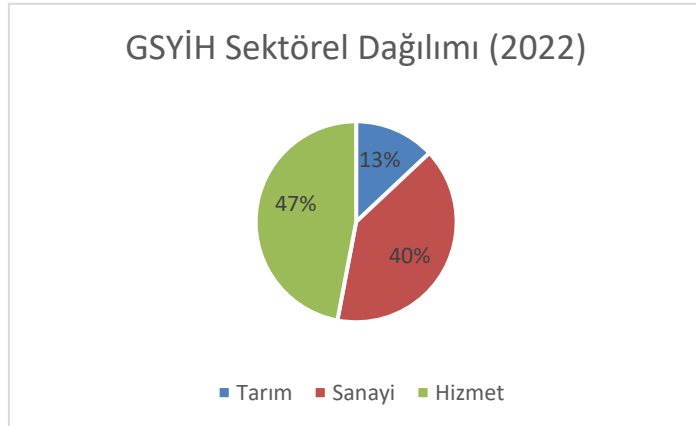
sübvansiyonların yaygın bir şekilde bulunduğu, düşük faktör verimliliğine sahip, kamunun baskın olduğu bir ekonomik görünüm sunmaktadır. Ekonominin petrole dayalı yapısının kırılarak sanayi üretiminin çeşitlendirilmesi kalkınma hedefleri arasındadır. Kamu ağırlıklı ekonomide devletin sosyal politikaları da etkindir. Temel mallar veya enerji tüketimi başta olmak üzere halkın geniş kesimine farklı dönemlerde büyük ölçekli sübvansiyonlar sağlanmaktadır. Bu sübvansiyonlar doğrudan mal ve hizmet yardımları veya nakit şeklinde olabilmektedir. Örneğin su, elektrik, telefon, şehir içi ulaşım gibi hizmetlerin piyasa fiyatının altında sağlandığı görülmektedir. Ayrıca, hem hane halkı hem de şirketlere sübvansiyonlu enerji sağlanmaktadır. 1980'li yıllardan beri maruz kaldığı uluslararası yaptırımlar/ambargolar ülke ekonomisinin potansiyelinden az gelişmesine sebep olmuştur. Ayrıca, bankacılık sektörünün küresel bankacılık sistemi ile entegrasyonunun gecikmesi de, iktisadi kalkınma için ihtiyaç duyulan yabancı sermaye yatırımlarının ve dış ticaretin gelişmesini engellemiştir.

Ekonominin öncelikleri arasında; yüksek enflasyonun kontrol altına alınması, işsizliğin düşürülmesi, mali disiplin ve döviz kurunda istikrarın sağlanması, özellikle yabancı sermaye için yatırım ortamının iyileştirilmesi, finansal kaynaklara/kredilere ulaşımın kolaylaştırılması, özel sektörün ekonomideki payının artırılması, özel sektör yatırımlarının geliştirilmesi suretiyle ekonomik büyümenin sağlanması ve böylelikle sosyal koşulların da düzeltilmesi yer almaktadır. Ancak, son olarak ABD'nin 2018 yılında Nükleer Anlaşmadan çekilmesinin ardından ABD yaptırımları 2018 yılının Ağustos ve Kasım aylarında olmak üzere iki aşamada tekrar yürürlüğe konmuştur. Bu nedenle yabancı yatırımlar durma noktasına gelmiş, 2016-2018 döneminde ülkeye giren yabancı firmaların birçoğu ülkeden geri çekilmiştir. İran'ın petrol üretimi ve ihracat geliri düşmüştür.

İran Hükümeti ise, yaptırımlara karşı tedbir bağlamında, yerli üretimin ve döviz kaynaklarının verimli kullanılması gerekçesiyle de, birçok ürünün ithalatına yasak koymuş, ithalatta ön-kayıt sistemine geçmiş, döviz işlemlerine sınırlama getirmiştir.

İran ekonomisinde devletin halen 477 civarında fabrikasıyla önemli bir ekonomik aktör olarak yer aldığı görülmektedir. Devletin yanı sıra, devletin ve ülke güvenlik aygıtının uzantıları ile dini vakıfların da ekonomik yaşamda önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. İran'ın uzun yıllardır kendine yeterliliği vurgulaması neticesinde tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinde belirgin bir kapasitesi oluşmuştur. Özel sektör, küçük ölçekli üretim, çiftçilik, orta-ölçekli inşaat projeleri, çimento üretimi, madencilik, emlak, ulaşım, perakende gibi kimi alanlarda kendisine yer edinebilmiştir.

2022 yılı GSYİH'sı içinde tarım sektörünün payı %13, sanayinin (inşaat dahil) %40 ve hizmetler sektörünün %47'dir. İmalat sektörünün katkısı %20 oranında olmuştur. (Dünya Bankası-2024)

2.2. Doğrudan Yabancı Yatırımlar

2.2.1. Doğrudan Yabancı Yatırımların Görünümü

Ülkedeki rejim değişikliği sonrasında çiftliklerin, şirketlerin ve bankaların devletleştirildiği ve yabancı sermayenin yasaklandığı İran'da, 4. ve 5. Beş Yıllık Kalkınma Planları ile birlikte yatırım ortamı iyileştirilerek yabancı sermaye girişinin önü açılmıştır. Kasım 1985'den beri yapılan bazı temel düzenlemeler kapsamında; yabancı şirketlerin İran'da pazarlama ve satış ofisi açmalarına izin verilmiş; 1993 yılında Serbest Bölgeler Kanunu, Haziran 2002'de ise yeni Yabancı Yatırımı Teşvik ve Koruma Kanunu (FIPPA) yürürlüğe girmiştir. FIPPA ile, devletin kararları doğrultusunda ortaya çıkabilecek şirket zararları ile ana sermaye ve kârların yurt dışına transferi devlet garantisi altına alınmıştır. Yeni Kanun kapsamında yabancı sermayenin bir İran şirketi ile ortaklığı belli bir yüzde ile sınırlandırılmamış, yabancı sermayenin ülkeye giriş ve çıkışında serbest piyasa kurunun geçerli olması garanti altına alınmış, yabancı şirketler için vergiler %60'lardan %20'lere indirilmiş, ayrıca yatırım yapılan bölgelere göre 10–15 yıllık vergi muafiyeti dönemleri öngörülmüştür. Diğer taraftan, yatırımın İranlı bir ortakla gerçekleştirilmesi halinde mahiyetine göre %80'ine varan oranlarda İran yatırım mallarının ithalatı, gümrük vergisinden muaf tutulmuştur. Yaklaşık 510 Dolar civarındaki işçi maliyetlerinin 440 Dolar'a kadar olan bölümü vergiden muaf, bu sınırı aşan kısmı ise %10 vergiye tabidir.

İran'da yatırımlara verilen önemli teşvikler olmasına rağmen; uygulamada bürokrasinin ağır işlemesi, kurumlar arasında koordinasyon bulunmaması, muafiyetlerden yararlanılması gibi etkenler yatırımın hayata geçirilmesi konusunda güçlükler yol açmaktadır. Çalışma ve oturma izni alınmasına yönelik prosedürlerin uzunluğu firmaları zaman bakımından zorlamaktadır. İran'a yapılan hazır giyim ihracatını zorlaştıran 9 Ekim 2016 tarihli "İran'da Konfeksiyon Ürünleri Satışı Yapan Şirketler İçin Düzenleme Genelgesi" uyarınca, İran'a hazır giyim ihracatı yapmak isteyen yabancı firmaların öncelikle İran'da %20 üretim yapması, bu üretimi zaman içinde belli bir planda artırması ve üretimlerinin %50'sini ihraç etmesi gibi koşulları karşılaması gerekmektedir. İran'a yılda ortalama 3 milyar dolarlık yabancı sermaye yatırımı gelmekte, ambargo dönemlerinde bu rakam azalmaktadır. Ülkede %100 yabancı sermaye ile şirket kurulabilmektedir.

Serbest ticaret bölgeleri ve özel ekonomik bölgeler, Cumhurbaşkanlığına bağlı Yüksek Konsey (High Council of Special Economic & Free Trade Zone) Genel Sekreterliği tarafından yönetilmektedir.

İran'da Queshm, Chabahar, Aras, Anzali, Arvand, Kish ve Maku olmak üzere 7 serbest ticaret-sanayi bölgesi bulunmaktadır. Yabancı sermayenin teşviki amacıyla tasarlanan Serbest Ticaret Bölgelerinde yabancılara %100 sermaye/mülkiyet hakkı, 20 yıl vergi muafiyeti ve vize kolaylıkları tanınmakta, ayrıca elde edilen karlar serbestçe transfer edilebilmektedir.

İran'ın iç bölgelerinde yer alan Özel Ekonomik Bölgeler, yatırımcılara daha cazip yatırım ve altyapı koşulları sunmaktadır. İran'da toplam 22 adet Özel Ekonomik Bölge bulunmaktadır.

2.2.2. Ülkede İş Kurma Mevzuatı

Yabancı bir yatırımcı İran'da iki şekilde firma kurabilmektedir.

- Genelde tercih edileni FIPPA çerçevesindeki koruma ve kolaylıklardan yararlanmak amacıyla yabancı (sabit) yatırım izni için yapılan başvurulardır. Sanayi, madencilik, tarım ve hizmetler sektörlerindeki faaliyetleri geliştirmek ve daha verimli kılmak amacıyla hazırlanan bu Kanun'a göre, yabancı yatırımcı %100 kendi sermayesi ile, İranlı bir ortağı olmaksızın, firma kurabilmektedir.

- Ticaret, hizmetler ve diğer faaliyetlerin icrası için yabancı yatırım izni almaksızın doğrudan bir (ticari/hizmet) şirket kurulmasıdır.

İran'da şirket kuruluşu veya yabancı şirket şube tescili, İran'da faaliyet gösteren avukatlarca yapılmaktadır. Şirket, şube, temsilcilik ofisi kurulması veya acenta tayini gibi tüm işlemlerde başvuru sürecinde belgelerin Farsça olması gerekmektedir. İran'da ticari faaliyette bulunulabilmesi için kurulacak şirketin/şubenin/temsilcilik ofisinin Şirketler Tescili Genel Dairesine (<http://sherkat.ssaa.ir/>) kaydının yapılması (tescil edilmesi) ve akabinde İran Ticaret ve Sanayi Odasına (<http://en.iccima.ir/>) üye olunması gerekmektedir.

İran'da bulunan tüzel kişiliğe haiz ticarî şirket türleri, Türk Ticaret Kanunu'nda tanımlanan ticaret şirketleri ile benzerlik göstermektedir. Yabancı şirketlerce İran'da (anonim veya limited) şirket kurulması, İran'daki yabancı yatırımcı ve tacirler için en uygun yol olduğu değerlendirilmektedir.

3. SEKTÖRLER

3.1.Tarım

İran'da işgücünün yaklaşık dörtte birinin istihdam edildiği tarım sektörüne son yıllarda yapılan yatırımlar, ürün geliştirme, paketlenme ve pazarlama çalışmaları yeni ihrac pazarlarının yaratılmasına olanak tanımıştır. İklim ve toprak çeşitliliği açısından şanslı bir ülke olan İran'da tarımsal üretim, genel olarak ülkenin kuzeyi ile batısındaki verimli arazilerde gerçekleştirilmektedir.

Ülkenin başlıca tarım ürünleri; buğday, arpa, mısır, pirinç gibi hububatlar ile şekerpancarı ve şekerkamışı, meyveler (üzüm, elma), narenciye, hurma, fıstık, pamuk ve soğandır. Patates, soya fasulyesi, pirinç ve buğday ile bazı sebze türleri üretiminde ilerleme söz konusudur. Hurma ve fıstık ile bazı sebze ve meyveler ihrac edilmektedir.

Hazar Denizi'nden elde edilen havyar, dünya pazarlarında önemli bir yer almaktadır. Kırmızı ve beyaz et (tavukçuluk, yumurta), bal ve süt sektörü de gelişmektedir.

İran Tarım Bakanlığı verilerine göre, İran'ın gıda ihtiyacının %80'i ülke içinde üretilmektedir. Tarım alanlarının ancak %40'ının düzenli olarak sulanabilmesi, kuraklık ve suya erişime ilişkin farklı eyaletler arasındaki çekişmeler, fiyat kontrolleri ve ihracata yönelik sübvansiyonlar, sektördeki üretimi ve rekabeti etkileyen başlıca faktörlerdir.

Ülkenin başlıca tarım ürünleri; buğday, arpa, mısır, pirinç gibi hububatlar ile şekerpancarı ve şekerkamışı, meyveler (üzüm, elma), narenciye, hurma, fıstık, pamuk ve soğandır. Patates, soya fasulyesi, pirinç ve buğday ile bazı sebze türleri üretiminde ilerleme söz konusudur. Hurma ve fıstık ile bazı sebze ve meyveler ihrac edilmektedir.

Hazar Denizi'nden elde edilen havyar, dünya pazarlarında önemli bir yer almaktadır. Kırmızı ve beyaz et (tavukçuluk, yumurta), bal ve süt sektörü de gelişmektedir.

İran'da tarım ile işgal eden nüfus toplam 4 milyon 16 bin kadardır. İran'da özellikle hayvancılık halen göçebe bir hayat süren ve nüfusu üzere 1.000.000'a varan topluluklar (aşayir) tarafından yapılmaktadır.

İstihdam ve Ekonomide Tarımın Payı(%)

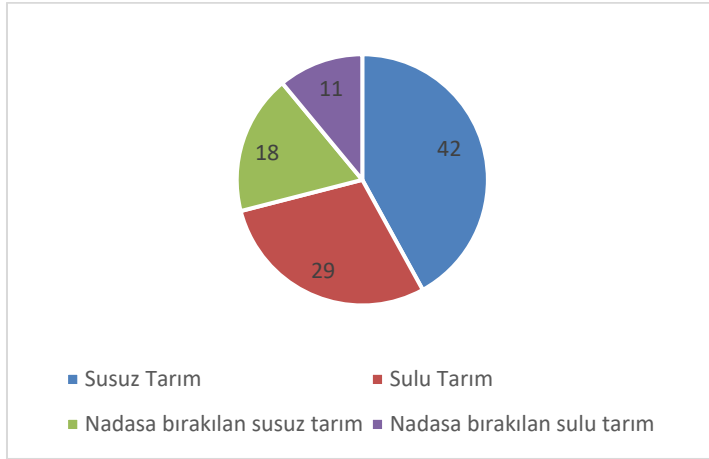
GSMH'de Tarımın Payı	13
İstihdamda Tarımın Payı	17,4

Alt Tarım Sektörlerine Göre Tarımın Ekonomik Pay Dağılımı (%)

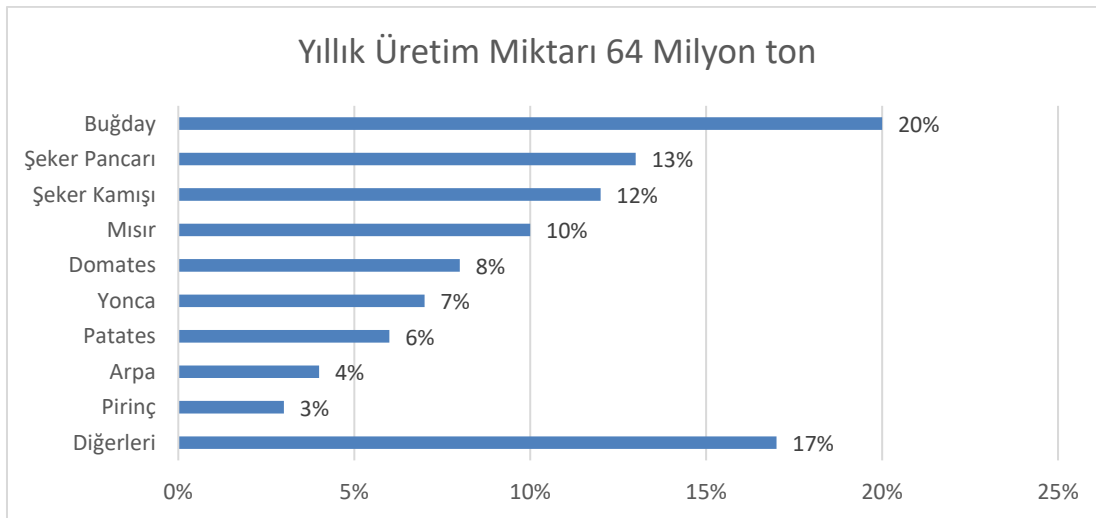
Orman Ürünleri	0,9
Balıkçılık	4,4
Hayvancılık, Kanatlı Eti, İpek Böceği Yetiştiriciliği, Bal Üretimi ve Avcılık	23,6
Tarla ve Bahçe Üretimi	71,1

Tarla Bitkileri Üretimi

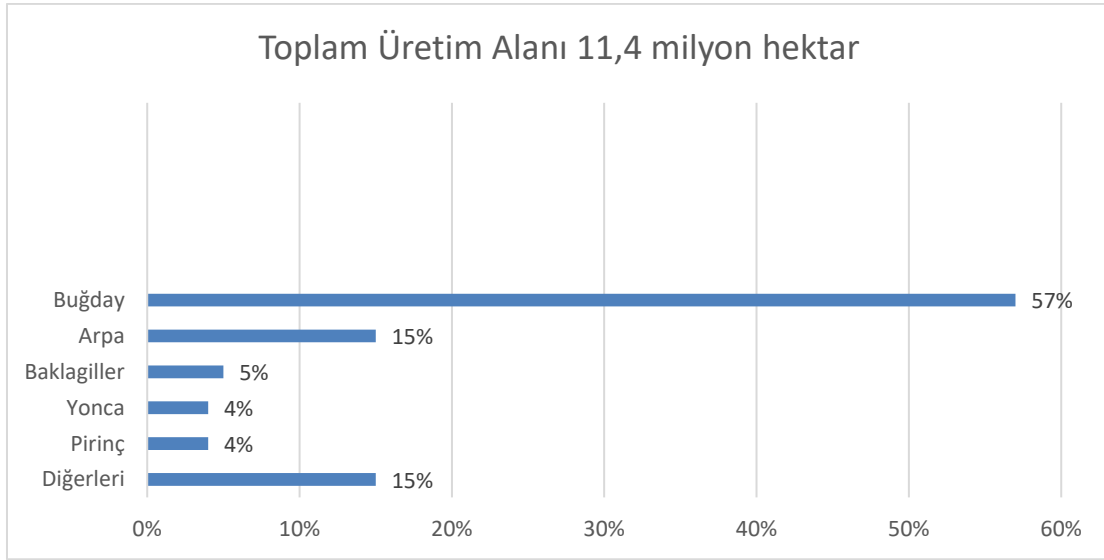
Sulama Türlerine Göre Tarla Bitkileri Üretimi

Ürünlere Göre Tarla Bitkileri Üretim Payları

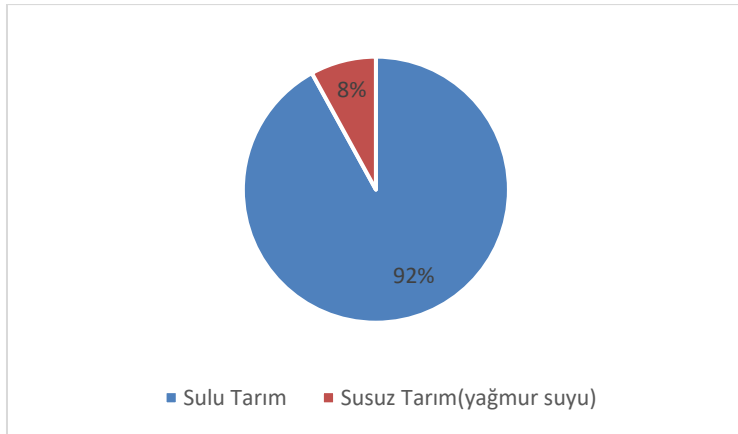

Tarla Bitkileri Üretim Alanları

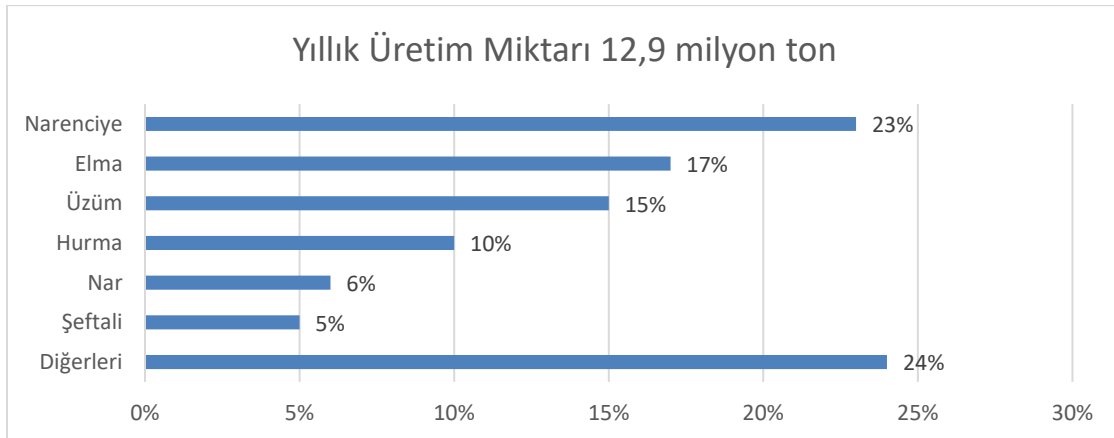

Bahçe Bitkileri Üretimi

Sulama Türlerine Göre Bahçe Bitkileri Üretimi

Bahçe Bitkileri Üretim Payları

Bahçelerde bulunan bitki sayısına göre ise paylar: tek yıllıkta yüzde 70 çok yıllıkta ise yüzde 30'dur.

Seracılık

20 Mart 2021 itibariyle İran'da sera iyileştirme çalışmalarının sonuçlarına göre ülkede 22.447 (87.822 sera bölümü) sera bulunmakta olup, bunların 20.632'si faal ve 1.845'i gayri faaldir. İran'daki seraların anılan tarih itibariyle alanı 9.856 hektardır. Seralarda toplam üretim ise 1,6 milyon ton olup, seraların Tahran, Kirman, İsfahan ve Yezd eyaletlerinde yoğunlaştığı görülmekte olup, bu eyaletlerdeki seraların toplam sera alanlarının %67'sini oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Canlı Hayvan Sayıları

Koyun ve Kuzu	53,9 milyon baş
Keçi ve Oğlak	18,3 milyon baş
Büyükbaşlar	5,3 milyon baş
Manda ve Yavrusu	171 bin baş
Deve ve Yavrusu	152 bin baş

Süt Üretimi	8,2 milyon ton
Etlik Tavuk Üretilen Çiftlik Sayısı	16.452
Üretilen Yıllık Canlı Tavuk Sayısı	3,2 milyon ton
Yumurta Üretilen Çiftlik Sayısı	1.268
Üretilen Yıllık Sofralık Yumurta Sayısı	869 bin ton

Su Ürünleri Üretimi

Dünyada artan nüfus ve su ürünleri tüketiminin faydaları konusunda halkın bilinçlenmesi, bununla birlikte doğal deniz ve sulardan avlanma kapasitesinin azalması, ülkeleri sürdürülebilir su ürünleri yetiştiriciliği ve balıkçılığının geliştirilmesine yönlendirmiştir. Su ürünlerinin yetiştiricilik faaliyetleri yoluyla elde edilmesi son dönemdeki Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) raporlarına da yansımış, son 15 yılda yetiştiricilik faaliyetlerinden elde edilen su ürünleri miktarı balıkçılık faaliyetlerinden elde edilen miktarı geçmiştir.

Türlerine Göre Güney Denizlerinde Avlanan Su Ürünleri (TON)

Büyük Yüzey Balıkları	298,004
Küçük Yüzey Balıkları	97,717
Dip Balıklar	283,450
Karides	9,937
Işıldakgiller	31,112
Toplam	720,219

Kaynak: İran Balıkçılık Kurumu,

2020 Kuzey denizlerinde avlanan miktar 35,509 tondur. Üretilen toplam balık miktarı ise; 526,672 tondur

Tarım Sektöründeki Fırsatlar

- ♣ Verimli sulama ekipman ve yöntemleri hükümet tarafından teşvik edilmekte ve bu sektörde faaliyet gösteren firmalarımız için önemli fırsatlar bulunmaktadır.
- ♣ İran'da geleneksel olarak şehirlerin içinden geçen açık su kanalları ile sulamada kullanılan açık kanalların yer altına alınması için hükümet tarafından destekler verilmektedir.
- ♣ Su tüketiminin azaltılması amacıyla kimi bölgelerde hükümet tarafından güneş enerjisi tarlaları kurulması teşvik edilmektedir. Bu sektörde faaliyet gösteren firmalar için İran, şebekeye satış tarifelerinin yüksekliği ile önemli bir potansiyel barındırmaktadır.

İran, tarım, gıda ve hızlı gıda sektörlerinde Ortadoğu'daki en büyük pazarlardan birisi durumundadır. İran'ın uzun yıllardır süren izolasyonu birçok sektörde olduğu gibi bu sektörlerde de teknoloji ve inovasyon açığını beraberinde getirmiştir. Ülkede uygulanan 'Direniş Ekonomisi' kendine yeterliliği ön plana çıkarmış, ülkenin kaynaklarının etkin olmayan şekilde ve sürdürülebilirlikten uzak kullanımına neden olmuş, sistemin bir noktada tıkanacağı öngörülerini güçlendirmiştir. İran'ın önümüzdeki dönemde belirtilen sektörlerde açılım yapması ve kaynaklarının daha etkili kullanılmasının sağlanması beklenmektedir. Bu noktada, ülkemiz firmalarının girişimcilik, teknoloji, yenilikçilik kapasitesiyle İran pazarında güçlü bir yer edinebileceği değerlendirilmektedir. Ayrıca, iki ülkenin birlikte çalışma kültürünün, düşünce dünyasının ve damak tatlarının benzemesi firmalarımız için önemli avantajlar getirmektedir. Bununla birlikte, İran'a ihracat yapan firmaların gıda, kozmetik, ilaç ve tıbbi cihaz ihracatında İran Sağlık Bakanlığı'ndan ruhsat alması uygulaması İran pazarına girişte önemli bir engel olmakta, Sağlık Bakanlığı ruhsat başvurularını almakta ama olumlu ya da olumsuz sonuçlandırmamaktadır. Bu durum, İran'a ihracat yapmayı bu sektörlerimiz için kısıtlamaktadır. İran'ın içinden geçtiği yaptırımlar döneminde ticaret imkânlarının büyük ölçüde azalmasının bu sorunun çözümü konusunda Türkiye tarafından yeni girişimler başlatılması için fırsat sunmaktadır. Sorunun ticaret diplomasisi kanalıyla çözülmesi, iki ülke arasındaki belirtilen sektörlerdeki ilişkilerin kapsamlı bir ivme kazanmasını beraberinde getirecektir. Özellikle İran'ın geçmiş yaptırımlar döneminde Hindistan ile yaptığı barter benzeri bir modelin ülkemiz ile de uygulanabilmesinin sağlanmasının İran'a olan ticaret açığımızın azalmasına katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir. Bu çerçevede, iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin Tercihli Ticaret Anlaşmasının yanı sıra barter gibi mekanizmalar ile ihracatçımızın karşılaştığı ruhsat sorunlarını da gündeme getirecek şekilde ele alınmasında ve önceliklendirilmesinde fayda bulunmaktadır. Son olarak, her sektörde olduğu gibi bu sektörlerde de İran ile iş yapmak isteyen firmalarımızın başta Müşavirliğimiz olmak üzere muhtelif bilgi kaynakları ile danışarak hareket etmesinde, ülkenin içinde bulunduğu siyasi-ekonomik konjonktürün, ülkenin kendine has özelliklerinin dikkate alınmasında ve faaliyetlerini ülkeyi bilen, güvenilir danışmanlık/hukuk firmaları eşliğinde sürdürmelerinde büyük fayda olduğu düşünülmektedir.

3.1.1. Tohumculuk

2023 yılında toplam 334 milyon dolarlık tohum ihracatımız içerisinde İran ile 13,8 milyon dolarlık bir tohum ihracatımız bulunmaktadır.

Türkiye'nin İran ile Tohum Ticaret Verileri (TÜİK/2023)

HS12	HS12 adı	Ölçü adı	İhracat Miktar 1	İthalat Miktar 1	İhracat Dolar	İthalat Dolar
100191100000	Kaplıca (kızıl) buğday; tohumluk	KG	507.000	0	162.407	0
100191200011	Adi buğday; tohumluk	KG	888.000	0	621.120	0
100191900000	Tohumluk diğer buğdaylar	KG	1.722.000	0	694.699	0
120770000000	Kavun, Karpuz tohumu	KG	1.319	0	576.299	0
120991300000	Salata pancarı veya kırmızı pancar tohumu (Beta vulgaris var. conditiva)	KG	1.000	0	3.000	0
120991800012	Domates tohumu	KG	109	0	249.820	0
120991800013	Hıyar tohumu	KG	2.568	6	724.827	313
120991800014	Soğan tohumu	KG	1.800	0	12.597	0
120991800015	Havuç tohumu	KG	582	0	49.077	0
120991800018	Maydanoz tohumu	KG	2.000	0	6.500	0
120991800022	Bamya tohumu	KG	630	0	4.131	0
120991800024	Biber tohumu	KG	115	0	22.570	0
120991800025	Patlıcan tohumu	KG	65	0	141.271	0
120991800026	Turp tohumu	KG	600	0	6.000	0
120991800029	Diğer sebze tohumları	KG	3.000	0	11.500	0
712901100000	Tatlı mısır (tohumluk) (melez) (kurutulmuş)	KG	9.973	0	278.705	0
100510150000	Mısır (tek melez); tohumluk	KG	1.754.110	0	6.847.240	0
100510180000	Mısır (diğer melezler); tohumluk	KG	365.374	0	1.600.654	0
100510900000	Mısır (melezler HARIÇ); tohumluk	KG	51.334	0	247.996	0
120929800016	Sorgum tohumu	KG	25.000	0	50.000	0
120991800011	Kabak tohumu	KG	253	8	49.707	224
120921000000	Yonca tohumu	KG	95.000	0	141.990	0
120925100000	İtalyan çimi tohumu (westerwold dahil) (Lolium multiflorum Lam.)	KG	20.000	0	48.000	0
120929800018	Diğer yem bitkilerinin tohumları	KG	6.000	0	21.674	0
71310100019	Diğer bezelye; kabuksuz (kuru, tohumluk)	KG	20.000	0	60.106	0
71350000011	Bakla, at baklası; kabuksuz, kuru, tohumluk	KG	2.000	0	5.913	0
120230000000	Yer fıstığı; tohumluk	KG	155	0	345	0
120600100000	Ayçiçeği tohumu; tohumluk	KG	5.000	0	15.556	0
120721000000	Pamuk tohumu; tohumluk	KG	470.000	0	1.197.258	0

Türkiye'nin İran ile Fidan Dış Ticaret Verileri (TÜİK/2023)

HS12	HS12 adı	Ölçü adı	İhracat Miktar 1	İhracat Miktar 2	İthalat Miktar 1	İhracat Dolar	İthalat Dolar
60210900000	Diğer köklendirilmemiş çelik ve daldırmalar	KG	0	0	450	0	7.884
60220800019	Meyveleri veya sert kabuklu meyveleri yenilen canlı diğer ağaçlar, çalılar; çıplak kökleriyle birlikte olanlar HARİÇ	KG/ADET	39.490	60.000	0	79.974	0

Türkiye'nin İran ile Süs Bitkileri Dış Ticaret Verileri (TÜİK/2023)

HS12	HS12 adı	Ölçü adı	İhracat Miktar 1	İhracat Miktar 2	İthalat Miktar 1	İthalat Miktar 2	İhracat Dolar	İthalat Dolar
60210900000	Diğer köklendirilmemiş çelik ve daldırmalar	KG	0	0	450	0	0	7.884
60290700011	Oda bitkilerinin köklendirilmiş çelikleri (kaktüsler hariç)	KG/AD ET	4.100	40.000	13.890	167.614	43.550	8.180
120929800018	Diğer yem bitkilerinin tohumları	KG	6.000	0	0	0	21.674	0

3.2. Enerji

İran, yaklaşık 157,2 milyar varil kesinleşmiş petrol rezervi ile dünya petrol rezervlerinin %10,5'una (Opec'in %13'üne) sahiptir. Venezuela, Suudi Arabistan ve Kanada'dan sonra dünyanın 4. büyük hampetrol rezervine sahiptir. Dünya petrol rezervinin yaklaşık %82'si (1,2 trilyon varil) OPEC ülkelerindedir. İran'ın 11 petrol rafinerisi bulunmaktadır. İşleme kapasitelerine göre; Abadan, Isfahan, Bandar Abbas (2), Tahran, Arak, Tebriz, Shiraz, Kermanshah, Levan ve Mesjidi Süleyman rafinerilerdir. Toplam ürün işleme kapasiteleri 1,9 milyon varil/gündür. Rafinerilerinde üretimi yapılan benzin (gasoline) ve gazyağı (kerosene) miktarı 544bin varil/gündür. Ham petrol rezervlerinin çoğu ülkenin güneybatısında, Irak sınırında ve Basra Körfezi'nde yer almaktadır. Ülke genelindeki petrol sahasının çoğu iyileştirme ve modernizasyon gerektirmektedir. Güney Pars Sahası'nın geliştirilmesine yönelik projenin bazı aşamaları, ihraç edilmek üzere sıvılaştırılmış doğalgaz üretimine ayrılmıştır. Bu saha yabancı sermayeye açılmış ve aşamalar halinde çeşitli uluslararası konsorsiyumlar ile doğalgaz kaynak araştırılması ve geliştirilmesi çalışmaları hızlandırılmıştır. İran, kendi payı üzerinde 28 safhada geliştirme projeleri yürütmekte ve bu amaçla yabancı sermayeyi çekmeye gayret etmektedir.

Doğal gaz, İran'ın enerji tüketiminin yarısını oluşturmaktadır. İran'ın enerji tüketimi (%60) doğalgaz ağırlıklıdır. Hükümet, doğalgaz üretimini ve tüketimini artırmayı planlamaktadır. Doğalgaz rezervleri, ülkenin güneyinde bulunan ve 8–13 trilyon m³ rezerv olduğu tahmin edilen Basra Körfezinde İran ile Katar arasında paylaşılan Güney Pars bölgesindeki "offshore" sahada (%40) yoğunlaşmıştır. İran, kendi payı üzerinde 28 safhada geliştirme projeleri yürütmekte ve bu amaçla yabancı sermayeyi çekmeye gayret etmektedir. Gerekli yatırımlar yapıp rezervler geliştirildiğinde, İran'ın önemli bir doğal gaz ihracatçısı olması öngörülmektedir.

3.3 Elektrik

Elektrik üretiminde kendine yeterliliğe sahip bulunan İran iç şebekelerinde %80 kapasite ile üretimde bulunmaktadır. Mevcut elektrik santrallerini artırma çabasında olan İran'ın elektrik üretim teçhizatı eski olup, bu 18 cihazların revizyonu için yeterli teknolojiye sahip değildir. İran, Anayasasının 44. maddesi ve bu maddenin uygulama kanunu ile hız kazanan özelleştirme hareketi kapsamında elektrik üretiminin büyük bir bölümünü özel sektöre devretmek ve elektrik santrali inşası ile üretim faaliyetlerine yakın bir tarihte son vermek istemektedir. Elektrik santrali inşası için yeterli tecrübe ve

donanımına sahip olmayan İran özel sektörünün teknolojik yeterliliğe sahip yabancı firmalarla ortaklık ihtiyacının doğacağı ve ülkemiz firmaları ile önemli bir işbirliği imkanı olacağı tahmin edilmektedir. İran'ın son yıllarda yenilenebilir enerji konusunda da bazı gayretleri olduğu gözlenmektedir. Bunların en önemlisi ise, güneş enerjisinden yararlanma konusundadır. Güneş panelleri ile enerji üretimi konusunda yabancı firmalar İran ile görüşmeler yapmaktadır. İran üretilecek enerjiden alım garantisi vermektedir.

3.4. Sanayi

İran ekonomisinin enerjiye dayalı yapısının kırılarak sanayi üretiminin çeşitlendirilmesi hedefdir. Bu amaçla ülkede "Direniş Ekonomisi" adı verilen bir strateji kapsamında ülke içi üretimin artırılması hedeflenmektedir. Ülkede uygulanan gümrük tarifeleri ortalama %25 civarındadır. Bunun yanı sıra, birçok üründe ithalat yasaklamaları bulunmaktadır. Bu durum, ülke sanayisinin korumacı bir şekilde yapılmasına neden olmuş, ayrıca yerel lobilerin güçlenmesini de beraberinde getirmiştir.

Ekonomide oluşan bu yapı, teknoloji açığının yüksek olduğu, yerel tüketici tarafından benimsenmeyen, ithal ürünlere talebin üst seviyede bulunduğu, kalitesi düşük ve uluslararası alanda rekabet edemeyen bir sanayiye yol açmıştır. Ülke içindeki üretimin artırılması amacıyla yoğun bir makine ithalatı talebi bulunmaktadır.

Ülkedeki sanayi sektörü; petrol, petrokimyasallar, gübreler, otomobil, sodyum hidroksit, tekstil, çimento, çelik, vb. inşaat malzemeleri, gıda işleme (özellikle şeker ve bitkisel yağ üretimi), mobilya ve metal işleme sektörleri ile halıcılık ve mücevherat gelişme göstermektedir.

Sanayi kuruluşlarının yaklaşık yarısı Tahran ve çevresinde yoğunlaşmaktadır. Ülke, ağır sanayi tesislerini, stratejik derinliği yüksek olan orta kısımdaki Albroz, Tahran, Ostan-e Merkezi, Yezd, İsfahan hattında yoğunlaştırmaktadır.

3.5. Madencilik

İran'ın başlıca doğal kaynakları olan petrol ve doğalgaz rezervleri haricinde; çinko, bakır, demir, uranyum, kurşun, krom, manganez, kömür, sülfür ve altın gibi madenler bakımından da zengindir. İran, dünyanın en büyük çinko, ikinci büyük bakır rezervine ve ayrıca dokuzuncu büyük demir rezervlerine sahiptir.

İran'da madencilik sektörünün yeterince geliştiği söylenemez. Maden yataklarının geliştirilmesi Hükümetin öncelikleri arasında yer almakta ve bu nedenle sektörde yatırımlar teşvik edilmektedir. Ekipman, "know-how" ve yatırım imkânı sağlayan yabancı firmalar için önemli imkanların mevcudiyetinden söz edilebilir. Bu sektörden Sanayi, Ticaret ve Madenler Bakanlığı sorumludur ve alt kuruluşlara sahip olan holding yapısındaki IMIDRO başta olmak üzere birçok devlet şirketi aracılığıyla faaliyet göstermektedir.

Önemli rezervlerin varlığına karşılık İran'ın dünya maden üretimindeki yeri %1,5'in altındadır ve bu nedenle madeni varlıkların İran ekonomisine kazandırılabilmesi için yabancı teknoloji ve sermayeye gereksinim duyulmaktadır

3.6.Petrol

İran'da petrol ilk olarak 1908'de bulunmuş olup, o tarihten bu yana ülke ekonomisinin belkemiğini oluşturmaktadır. Dünya kanıtlanmış petrol rezervlerinin %11,6'sına ev sahipliği yapan İran, Suudi

Arabistan'dan sonra dünyada en fazla petrol rezervine sahip ikinci ülkedir. Petrol aynı zamanda ülkedeki teknolojik altyapı, sosyo-politik kültür, siyaset ve jeopolitiğin de ana belirleyicisidir. Devrimden önce dünyadaki en önemli dördüncü, OPEC'teki ise ikinci üretici olan İran'ın petrol üretim kapasitesi, teknolojik açıklar ve yaptırımlar nedeniyle giderek azalmıştır. Sektördeki temsilciler tarafından yaptırımlar nedeniyle teknolojiye erişimdeki kısıtlar, sektörün en önemli sorunu olarak gösterilmektedir. Günde ortalama 4,1 milyon varil petrol üretim kapasitesi bulunmaktadır.

Ülke içindeki yüksek düzeyli sübvansiyonlar nedeniyle petrolün 1/3'ü ülke içinde tüketilmektedir. Ülkenin petrol sahaları yılda 2 milyar dolarlık yatırım ihtiyacı içinde olmasına rağmen, İran'ın hiç yatırım yapmasa bile 70 yıl boyunca bu düzeyde üretim yapabileceği değerlendirilmektedir.

3.7.Doğalgaz Sektörü

İran, dünyanın en büyük ikinci doğal gaz rezervine sahiptir. 2017 yılı sonunda, İran Ulusal Gaz Şirketi'ne göre, İran günde 800 milyon metreküp doğalgaz üretmiştir. İran'ın şu anda 23 tanesi geliştirilmiş 50 bağımsız gaz sahası bulunmaktadır. İran'ın 14 trilyon metreküplük rezervleriyle Güney Pars'taki en büyük doğal gaz sahası, ülkenin doğalgaz rezervlerinin yaklaşık yüzde 40'ını oluşturmaktadır. Üretilen doğalgazın hemen tamamı ülke içinde tüketilmektedir. Ülkenin doğalgazı sıvılaştırma tesisi bulunmamaktadır. Boru hattıyla doğalgaz ihracatındaki kısıtlar nedeniyle ülkenin önümüzdeki dönemde de doğalgazı ülke içinde tüketmeye dönük çalışmalar yapacağı görülmektedir.

3.8.Tekstil (Hazır Giyim)

İran'da birçok sektörde devletin üretici olarak baskın olmasının aksine, tekstil sektöründe özel sektörün ağırlığı dikkat çekmektedir.

İran Sanayi Bakanlığı'nın yayımladığı istatistiklere göre, tekstil sektöründe 9.818 üretim tesisi bulunmaktadır. Bu tesisler ülkedeki toplam işletme sayısının %11'ine tekabül etmektedir. Firmaların yoğunlaşmalarına bakıldığında Doğu Azerbaycan'da tekstil fiberleri, ayakkabı, el halısı; Erdebil'de deri; İsfahan'da hazır giyim ve makine halısı; Kaşan'da el halısı; Meşhed'de deri; Tahran'da ise hazır giyim alt sektörlerinin geliştiği görülmektedir. Ayakkabıda Tebriz, İsfahan, Meşhed ve Tahran şehirleri İran genelinde ön plana çıkmaktadır.

İran'ın ilk ayakkabı müzesi Tebriz'de kurulmuştur. Tebriz'de hâlihazırda 1.600 adet ayakkabı satış mağazası bulunmaktadır. Sektörün yan kollarla birlikte toplamda 500 bin kişiye istihdam sağladığı, Hükümetin hedefinin ise sektörde toplam 1 milyon istihdam sağlamak olduğu yetkililerce dile getirilmektedir. Hazır giyim sektör kuruluşlarınca yapılan değerlendirmelerde ise, pazarın talebinin %60'ının yabancı firmaların ürünleriyle karşılandığı, iç tüketimin %30-50 arasının yerel üreticilerle karşılandığı tahmin edilmektedir.

Tekstil sektörünün ana hammaddeleri olan pamuk ve sentetik ipliklerde İran'ın yıllık toplam talebi 120 bin ton civarında olup, bunun 70-80 bin ton arası ülke içinde üretilmekte, geri kalanı ise ithal edilmektedir. Artan üretim maliyetleri, kuraklık ve çiftçilerin ekim konusundaki isteksizliği nedeniyle son dönemde pamukta üretim rakamları düşmüştür. Sınai iplik, sektörün ihtiyaç duyduğu diğer bir hammaddedir. Bu üründe, İran'ın geniş petrol kaynakları ve petrokimya sanayisinin gelişmişliği nedeniyle ülke içindeki tüm talep yerel kaynaklarca karşılanmaktadır.

Öte yandan, İran'ın sektörde özellikle tekstil elyafı ve selüloz elyafında ithalat bağımlılığı bulunmaktadır. (Döşemelik tekstil sektöründe ise, İran'da önemli bir üretici bulunmamakta olup,

ürünlerin Çin ve Türkiye'den geldiği görülmektedir.) Tekstil, Hazır giyim ve Deri Sanayisi Birliği, ülkedeki yabancı ürünlerin %90'ının kaçak olduğunu belirtirken, Tekstil İhracatçıları ve Üreticileri Birliği ile Tahran Hazır giyim Birliği'nin yaptığı çalışmalarda, ülkeye yılda 6,2 milyar \$'lık tekstil ürününün kaçak olarak girdiği ifade edilmektedir. Kaçağın nedenleri olarak, yerel üreticilerin rekabetçi olmayan ve yüksek fiyatlarla üretim yapmalarının yanı sıra markalaşmadaki eksiklikler ile sektördeki trendlerden uzak üretim yapılması gösterilmektedir.

İran Hükümeti tarafından son dönemde tekstil, hazır giyim, deri, ayakkabı ürünleri ile bu sektörlerle yönelik bazı makinelerin ithalatı yasaklanmıştır. Hükümet tarafından Vision 2025 planı doğrultusunda tekstil ve hazır giyim sektörleri potansiyel vaat eden sektörler olarak sınıflandırılmış durumdadır. Plan genel olarak bu sektörlerde teknolojik ilerlemeyi ve üretim artışlarını hedeflemektedir. İran Devleti tarafından, başta ülkedeki üretimi destekleyici ve gümrük vergilerini artırıcı/ithalatı kısıtlayıcı mevzuat düzenlemeleri ve finansal desteklerle sektörün yapılandırılmasına çalışılmaktadır.

Hükümet, İran tekstil sektörünün uluslararası pazarlara girebilmesi için modernleştirme adımları atmaktadır. Özellikle Azerbaycan ve Bağımsız Devletler Topluluğu dahil olmak üzere, komşu ülkelere giyim ürünleri ihracatını artırmak için çalışmalar yapılmaktadır. İran Sanayi Bakanlığı tarafından, ülkede ürünlerini satmak isteyen yabancı tekstil markalarının İranlı aracılar kullanılmadan doğrudan İran'daki şirketleri veya sözleşme yapılarak distribütörlük verilen acentaları aracılığıyla Bakanlığa ithalat izni başvurusu yapması zorunlu kılınmıştır. Ayrıca, yabancı markaların ithalatlarının ilk yılı için %20'sini İran'da üretmesi ve iki yıl içinde de İran'da ürettiği tekstil ürünlerinin %50'sini ihraç etmesi zorunlu kılınmaktadır.

İran'da Hükümetin uyguladığı kendine yeterli olmayı öngören "Direniş Ekonomisi" isimli modelden dolayı ülkeye tekstil ithalatı resmi olarak yasaktır. İran sektörde tamamen iç üretime dayanmayı hedeflemiştir. Hükümetin içerideki üretimi önceleyen yaklaşımı ve yaptırımların etkisiyle birçok yabancı firmanın pazardan çekildiği de ifade edilmektedir. Gümrük mevzuatının karmaşıklığı ithalat işlem sürecini uzattığından, sezon açılışları ve sezon içerisinde dönemsel ürün girişlerinde ciddi sıkıntılar oluşabilmektedir. Hükümet tarafından Tahran Havalimanı yakınında 190 hektar büyüklüğünde tekstil sektörüne yönelik faaliyet gösterecek bir sanayi bölgesi oluşturulmuştur.

Bölgede 300 civarında tekstil firmasının yer alması hedeflenmektedir. Oteller, tasarım merkezleri ve sektöre yönelik eğitim verecek kurumların da bölgede yer alması planlanmaktadır. İran tekstil ürünlerinin ortalama %30 daha yüksek fiyata mal olduğu, yerli üreticilerin düşük kaliteli ürün ürettiği, tüketicinin bu ürünleri talep etmediği ve ithal ürünlere yöneldiği, tekstil makinelerinin eski ve sektördeki teknoloji açığının İranlı tüketicilerin beklentilerini karşılamaktan uzak olduğu, bu sektördeki üretim altyapısının yenilenmeye ihtiyaç duyduğu, firmaların ise krediye erişimdeki kısıtlardan dolayı yenilenme yatırımlarını yapamadığı belirtilmektedir. Yenileme yatırımı yapan firmalarda ise yeni teknoloji makineleri kullanabilecek nitelikli eleman sıkıntısı bulunduğundan, personelin tedarikçi/yabancı firma tarafından eğitilmesi talep edilmektedir. İran'da tasarım konusunda da büyük bir açığın bulunduğu, İranlı üreticilerin Batılı ve Türk tekstil ürünlerini taklit ettiği, sektördeki eğitim kurumlarının nitelikli eleman yetiştiremediği ve tasarımların piyasa odaklı olmadığı ifade edilmektedir.

Sektörün bir diğer sorunu olarak da hem toptan hem perakende alanında verimsiz ve geleneksel dağıtım kanallarının bulunması gösterilmektedir. Aracıların çokluğu ve Hükümetin ölçek ekonomisiyle çalışmayı engelleyen yaklaşımının fiyatların aşırı yükselmesine neden olduğu belirtilmektedir.

İran'daki dağıtım kanallarının gelenekselliği göz önünde bulundurulduğunda, alışverişlerde pazarlık hususunun dikkate alınmasında fayda olmaktadır.

Bununla birlikte, son dönemde AVM perakendeciliği popülaritesini artırmaktadır. Özellikle genç nesil ve üst gelir grubundaki tüketiciler AVM'leri öncelikli tercih eden gruplar arasında yer almaktadır. Son dönemde orta gelir grubuna yönelik AVM'lerin de arttığı görülmektedir. İran'da şehirlerde bir ya da birkaç tane ana alışveriş caddesi bulunmakta ve bu caddelerde sektörel yoğunlaşmalar göze çarpmaktadır. Mağazalar gece geç saatlere kadar açık olmasına rağmen alışverişin genellikle öğleden sonra okul ve çalışma saatleri bitiminde yapıldığı görülmektedir. İran tüketicisi yeni trendleri ve modayı takip etmeyi sevmekte olup, moda ve kaliteye verilen önem gün geçtikçe artmaktadır. Trendler için tüketicinin başvurduğu en yaygın kanal internet olmaktadır. Digistyle, Bamilo, Modiseh, Shixon ve Dolichi gibi internet sitelerinde tekstil ürünlerine yönelik satış gerçekleşmektedir. Ülkenin kapalı ekonomik modelinin ithal malları özendirdiği, gelir grubu yüksek kesim arasında ithal mal talebinin oluşmasına katkı sağladığı görülmekte olup, bu kesime yönelik yapılacak pazarlamada özel olma hissinin vurgulanmasında fayda olacağı değerlendirilmektedir. İran'a tekstil alanında ihracat yapmak isteyen firmaların hammadde ve makine ihracatına yoğunlaşmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir. Tekstil makineleri ithalatında, Avrupalı firmaların İran pazarında son dönemde yaptırımlardan dolayı etkisinin zayıfladığı görülmektedir.

3.9. Turizm

Son yıllarda yavaş yavaş toparlanan turizm sektörü, konaklama ve ülke içi ulaşım imkanlarının ve pazarlama faaliyetlerinin yetersizliği nedeniyle istenen düzeyde bir gelişim sergileyememiştir.

Ülkeyi ziyaret eden turistlerin çoğu Japonya, eski Sovyet ülkeleri ve Körfez ülkeleri kökenlidir. Batı ülkelerinden gelen turistlerin sayısı oldukça düşüktür. İran'ın turizm altyapısı uluslararası standartlarda geniş bir turist kitlesini ağırlamak için yeterli değildir. Turizm altyapısının oluşturulmasında, özellikle havaalanı, karayolu, otel ve konaklama tesislerinin inşası, modernizasyonu ve işletilmesi konusunda yatırımlara ihtiyaç duyulmaktadır.

3.10. Müteahhitlik Hizmetleri

Kalifiye işgücü, deneyim ve ileri teknoloji gerektiren doğal gaz ve petrol sektörüne ait inşaatlar dışında, altyapı projelerini yerel firmaların gerçekleştirmesini sağlamak amacıyla, devlet yabancı firmalara spesifik konular dışında proje vermemektedir.

Yabancı firmalar daha çok doğal gaz, petrol ve petrokimya sanayi, yol yapım projeleri, turizm sektörüne ait inşaat projeleri ve teknik müşavirlik alanlarında faaliyet göstermektedir. İran baraj projelerine de önem vermektedir. Bu çerçevede, baraj inşası konusunda tecrübeli ve uluslararası başarılarla sahip firmalar için İran'da iş fırsatları mevcuttur. Elektrik üretimi konusunda da gelişmiş teknolojiye ihtiyaç duyan İran, mevcut elektrik santrallerinin sayısını artırma çabasıdadır. Elektrik santrali inşası için yeterli tecrübe ve donanıma sahip olmayan İranlı müteahhitlik firmalarının, teknolojik yeterliliğe sahip yabancı firmalarla işbirliği yapması zorunluluğu çerçevesinde önemli iş imkanlarının oluşacağı değerlendirilmektedir.

3.11. Ulaşım ve Telekomünikasyon

İran'ın ulaştırma ve haberleşme altyapısı, mevcut gereksinimi karşılayacak düzeydedir. Devlete ait İran Havayolları ülke içinde 24 şehre uçuş seferleri bulunmaktadır. Ayrıca, bazı Asya ve Avrupa ülkelerine de uçuşlar gerçekleştirilmektedir.

Toplam 10.459 km uzunluğundaki demiryolu hattının uzatılması planlanmaktadır. Tahran'dan ülkenin güneyine Körfez'deki Bandar İmam Humeyni (Khorramshahr'a uzanır) ve Bandar Abbas Limanı ile Kerman'a (İsfahan and Şiraz'a uzanır) 3 ana demiryolu hattı bulunmaktadır. Kuzeyde ise, Meşhed'e uzanan hat Sarakhs'a kadar geliştirilmiş olup; Gorgan'a ek bir bağlantı mevcuttur. Meşhed ile Bafq, arasındaki hat da tamamlanmış bulunmaktadır.

Tahran-Tebriz arasında yer alan hat ise, Türkiye ve Azerbaycan'a bağlanmaktadır. İran'ın toplam karayolu uzunluğu 79.830 km olup; bunun 11.652 km'si otobandır. Tahran gibi büyük şehirlerde trafik sıkışıklığı yaşanabilmektedir. Ülkenin başlıca ticari limanları Shahid Rajee, İmam Humeyni, Qeshm ve Bushehr'dir. 2016 yılında 16 limanda toplam 13 milyon ton ticari yük için işlem yapılmıştır. En çok yolcu giriş-çıkış işlemi yapılan liman ise Qeshm'dir. ([Http://www.pmo.ir/en/portsandterminals/iranianports](http://www.pmo.ir/en/portsandterminals/iranianports)). Basra Körfezi'ndeki Shahid Rajae ve İmam Humeyni Limanları en çok petrol yükleme işlemi yapılan limanlardır.

İran, bölgedeki en geniş telekomünikasyon ağına sahiptir. Hükümet son dönemde bu sektörde yatırımları teşvik etmeye ve özelleştirmeye yönelik çok sayıda önlem almıştır. Telefon hatlarının, uydu iletişim sistemlerinin, mobil telefon şebekelerinin, kırsal alandaki iletişim sistemlerinin ve bilgi iletişim sistemlerinin geliştirilmesi, önemli iş potansiyeline sahip alanlardır.

Devlete ait olan İran Telekomünikasyon Şirketi'nin %5 hissesinin Ağustos 2008'de özel sektöre devredilmesi sonucunda sektörün verimliliği ve büyüme hızı artmıştır. İran'da telekomünikasyon sektörü gelişime açık bir yapı sergilemektedir. Sektörde halihazırda 3 adet (devlete ait olan MCI, MTN İrancell ve RighTel ile özel Taliya) cep telefonu operatörü faaliyet göstermektedir.

3.12. Bankacılık

İran bankacılık sistemi yaptırımlar nedeniyle 2018 sonrasında yeniden uluslararası alandan yalıtılmış durumdadır. Bu durum, dış ticarete ödeme mekanizmalarında aksaklıklar yaşanmasına neden olmaktadır. Ülkede 30 banka ve 5 kredi kurumu vardır.

Bankalar ülkedeki şirketler için ana kredi kaynağıdır. Bankacılık sektörünün Gayri Safi Milli Hasıla içindeki payı %2,5'tir. Ülkede uygulanan kiralama bedeli oranı en fazla %20 olarak belirlenmiştir. İran, bankacılık hizmetlerinin penetrasyonunda ise Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesinde ikinci sıradadır. İMB verilerine göre, İranlıların %74'ünün banka hesabı bulunmaktadır. Ülkede borsaya kote edilen banka sayısı 20'dir.

3.13. Perakende & Dağıtım Sektörü

Perakendecilik, İran'da son dönemde öne çıkan en dinamik sektörlerden birisidir. Geleneksel "bazar" esnafı ve küçük ölçekli marketlerin yerini giderek artan hızla hipermarketler gibi modern birimler almaktadır. Son dönemde internet perakendeciliği ve doğrudan satışlar da büyüme eğilimi göstermiştir. İranlı tüketicinin alışveriş alışkanlıklarında hızlı değişiklikler gözlenmektedir.

Hızlı kentleşme ve başkent Tahran'daki kalabalık (özellikle genç) nüfusun yanısıra İsfahan, Meşhed, Şiraz ve Tebriz gibi önemli şehirlerdeki nüfus yoğunluğu İran'ı modern zincir satış yerleri için ideal bir ülke haline getirmektedir. Perakende sektöründeki ana oyuncular, Etko, Ofogh Koorosh, Refah, Canbo, Hyperstar, Hyperme ve Sharvand'dir. Tahran Belediyesi'ne ait olan Sharvand Mağazaları'nın sadece Tahran'da mağazaları bulunmaktadır.

Refah Mağazaları ağırlıklı olarak devlet bankalarına aittir. İran'da üreticiler genel olarak distribütörlerle anlaşmakta, distribütörler ise toptancılara dağıtım yapmaktadır. Pazara giriş için bu tarz bir yaklaşımın benimsenmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir.

İran'daki dağıtım ağları geleneksel lonca birimleri, büyük zincir mağazalar ve dağıtım şirketleri olarak çeşitlenmiştir. Ayrıca, devlet kurumu olan İran Devlet Ticaret Şirketi ve tüketici kooperatifleri dağıtım ağında önemli rol oynamaktadır. İran Devlet Ticaret Şirketi buğday, pirinç, yemeklik yağ ve şekerin de dahil olduğu stratejik malların sağlanması, malların dağıtım, depolama ve denetimini iyileştirilmesini sağlamakla görevli olup, çalışmalarını Ticaret, Sanayi, Madenler Bakanlığı'na bağlı olarak gerçekleştirmektedir. Şirket stratejisini Ticaret, Sanayi ve Madenler Bakanlığı ve ayrıca Tarım Seferberliği Bakanlığı'nın politikalarına uygun olarak oluşturmaktadır.

Ambalajsız ürün pazarları, İran'da perakende ve dağıtım sektöründeki ana oyuncularından biridir. Bu pazarlar, düşük gelirli hane halklarının yiyecek ihtiyaçlarının karşılanmasından sorumlu olup, sebze-meyve ve protein satışı gerçekleştirilmektedir. Halen, Tahran'da %6'sı Tahran Belediyesi'ne ait olmak üzere 230 ambalajsız ürün pazarı hizmet vermektedir. Büyük şehirlerde ana alımların yaklaşık %29'u bakkalarda, %23'ü zincir market ve süpermarketlerde, %48'i küçük ve yerel marketlerde gerçekleşmektedir.

E-Ticarete ilişkin durum incelendiğinde, gelişmekte olan diğer pek çok pazara benzer şekilde İran'da da e-ticaret sektörünün hızla popülerlik kazandığı görülmektedir. Halen İran'da 9 bin civarında kayıtlı online perakende sitesi bulunmaktadır. Ülkede henüz tüm alışverişlerin %0,7'sinin e-ticaret üzerinden gerçekleştiriliyor olmasına rağmen, büyüme hızının oldukça yüksek olduğu, 2020 yılında tüm alışverişlerin %3'ünün e-ticaret üzerinden yapılacağı tahmin edildiği belirtilmektedir. Özellikle gençler arasında e-ticaretin hızlı bir şekilde yayıldığı bilinmektedir. Ülkedeki en büyük iki e-ticaret sitesi Digikala (pazar payı %75) ve Bamilo'dur (pazar payı %15). Orta vadede, İran Hükümeti'nin 3G ve 4G ağlarının planlanan genişlemesinin ortasında e-ticaretin daha yüksek internet kullanım oranlarına bağlı olarak hız kazanması beklenmektedir. Ancak, kısa vadede, modern ödeme seçeneklerinin eksikliği e-ticaretin daha da genişlemesinin önündeki en büyük engel olmaya devam etmektedir. Sektörün gelişmesinin önündeki önemli bir engel de gümrük ve dağıtım sorunlarıdır.

Son dönemde, İran Devleti tarafından uygulanmaya başlayan ithalat kısıtları ile yurtdışından mal temini ve dağıtımında sorunlar baş göstermektedir. Öte yandan, büyük şehirlerde mülk satın alma veya kiralama maliyetinin yüksek olması, zincir mağazaların gelişimini engelleyen zorluklardan birisidir. Sektörde yatırım yapılmadan önce 9-12 ay süren bir pazar araştırması ve ilgili kişilerle tanışılmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir. Sektörde başarılı olmak için güçlü bir dağıtım yapısının kurgulanması, müşteri memnuniyetinin esas alınması ve mağaza içi atmosferin doğru şekilde kurgulanması gerekmektedir.

3.14. Hizmetler

İran ekonomisinde hizmet sektörünün GSYİH içindeki payının gelişmekte olan diğer ülkelere benzer şekilde %55 civarında olduğu görülmektedir. Hizmet sektörünün ortalama büyüme hızının yılda %2,4 olduğu belirtilmektedir. Ülkede önde gelen hizmet sektörleri, konaklama ve restoran-kafe işletmeciliği; ulaşım, iletişim ve depolama; finansal hizmetler, emlak ve müteahhitlik; kamu hizmetleridir. Ülke, hizmet sektöründe net ithalatçıdır.

Madencilik, imalat, tarım gibi sektörlerinde ve ayrıca ülkenin bazı geri kalmış bölgelerinde uygulanan vergi teşvikleri mevcuttur. Yatırımcılar, sanayi ve madencilik alanlarında bir üretim birimi kurulması hususunda kuruluş yeri, istihdam edilecek kişi sayısı ve yatırımlarında üretilecek ürünün tipine bağlı olarak İran'daki bu yatırımları için 10 yıla kadar anılan teşviklerden yararlanabilmektedirler.

4. TİCARET

4.1. Genel Durum

İran'ın son yıllarda izlediği dışı açılma politikaları ve (1996 yılı Haziran ayında üyelik başvurusunu yaptığı) Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) üyelik hedefi doğrultusunda birçok ürünün ithalatında

uygulanan tarife dışı engeller kaldırılmış ve birçok yasaklı ürünün ithalatına izin verilmiştir. Üyelik başvurusu kapsamında 2005 yılı Mayıs ayında DTÖ bünyesinde kurulan çalışma komitesi (working party) henüz toplanmamıştır.

Yerli sanayiye korumak amacıyla ithalatta uygulanan yüksek Ticari Kazanç Vergisi uygulaması ise 21 Mart 2005 tarihinde kaldırılmıştır. Ancak, yerli sanayiye korumak amacıyla bazı temel sanayi dallarında (tekstil, otomotiv vb.) ithalatta uygulanan gümrük vergisi oranları yüksek tutulmaktadır.

İran'ın dış ticareti yıllar içinde yaptırımlara bağlı olarak önemli dalgalanmalar yaşamaktadır. Yaptırımların siyasi, askeri ve ticari boyutları bulunmaktadır. İran'a yönelik olarak BM gibi uluslararası kuruluşlar, Avrupa Birliği (AB) gibi ulus üstü kuruluşlar, İsrail ve ABD gibi ülkeler tarafından muhtelif yaptırımlar uygulanmıştır.

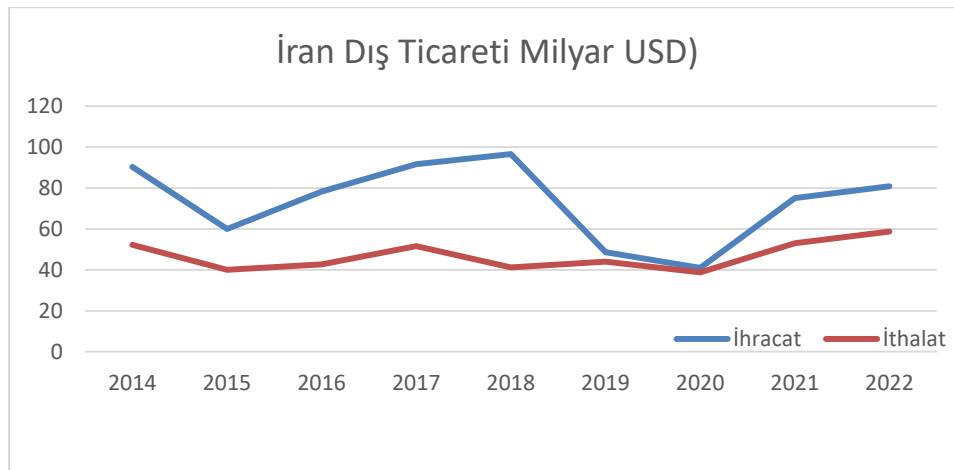
İran dış ticareti genellikle fazla vermektedir. İhracat, 2011 yılında 137 milyar USD ile son 10 yılın rekorunu kırmıştır. Fakat takip eden yıllarda İran dış ticareti bir daha bu ivmeyi yakalayamamıştır. Genellikle 20- 50 milyar USD bandında dış ticaret fazlası veren İran, 2019 yılında ihracatın %50 azalması ve ithalatın %7 artmasıyla dış ticaret fazlası 5milyar USD civarına kadar gerilemiştir. 2020 yılında da benzer durum devam etmiş, ihracat 41 milyar USD'ye ithalat ise 38,8milyar USD'ye gerileyerek dış ticaret fazlasını 2,2milyar USD seviyesine düşürmüştür.

2021 yılında, ihracat %83 artarak 75milyar USD'ye; ithalat ise %36 artarak 53milyar USD'ye yükselmiştir. Böylece dış ticaret hacmi 128milyar USD'ye dış ticaret fazlası ise 22milyar USD'ye yükselmiştir.

2022'de ise ihracat 80,9milyar USD'ye ithalat 58,7 milyar USD'ye yükselerek dış ticaret hacmi 140milyar USD'ye yaklaşırken dış ticaret fazlası 2021 yılı ile aynı seviyede kalmıştır.

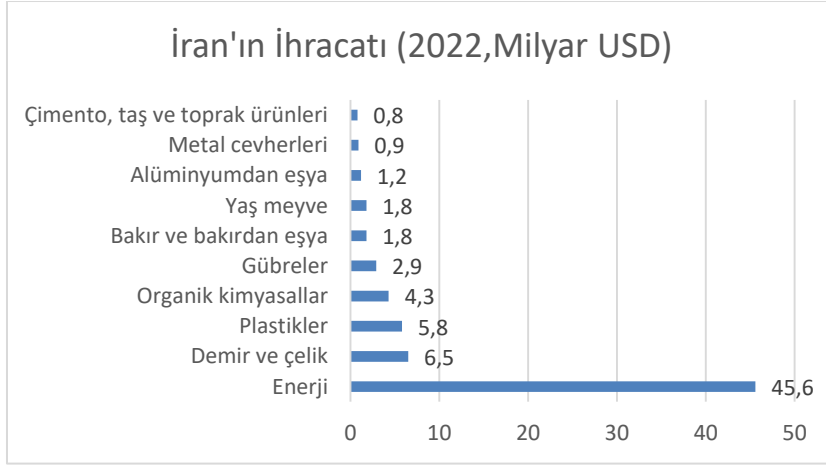
Ürün bazında ticarete ise, 2022 verilerini göre ihracatın %56'sını enerji sektörü oluşturmaktadır. Bu sektörü %8 ile demir-çelik takip etmektedir.

İthalat tarafındaysa, hububat, makineler ve elektrikli cihazlar öne çıkmaktadır. Bahsedilen ürün grupları ülke ithalatının%40'ını oluşturmaktadır.

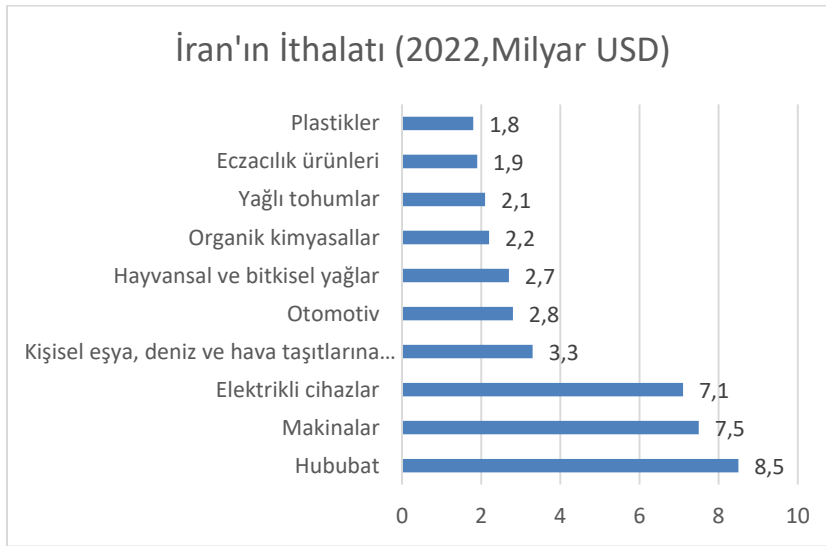

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
İhracat	90,3	60,0	78,3	91,6	96,6	48,6	41,0	75,1	80,9
İthalat	52,2	40,0	42,7	51,6	41,2	44,0	38,8	53,0	58,7

Kaynak:Trademap

Kaynak: Trademap

Kaynak: Trademap

İran ihracatında 2022 yılı verilerine göre en önemli ticaret ortakları arasında Çin, Asya bölgesindeki belirtilmeyen ülkeler ve serbest bölgeler yer almaktadır. İran 2022 yılı ihracatının %28'ini Çin'e gerçekleştirmiştir. Yine aynı yılın verilerine göre İran ithalatının %31'ini BAE'den, %27'sini Çin'den ve %11'ini Türkiye'den gerçekleştirmiştir.

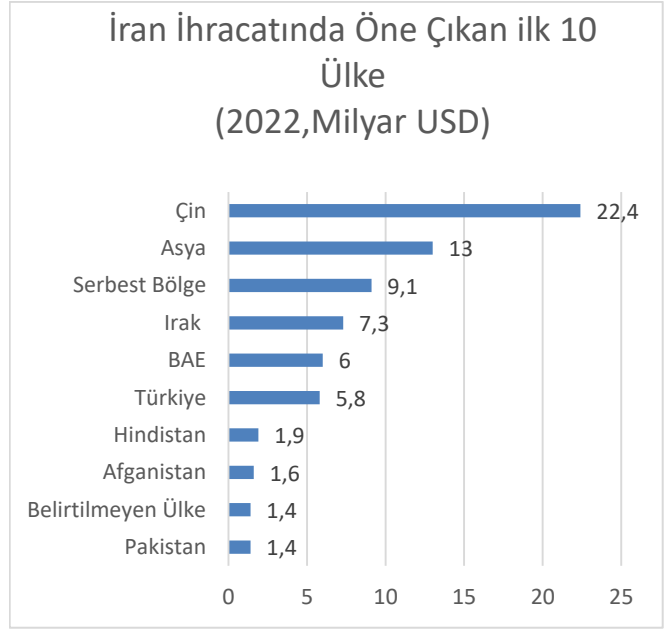
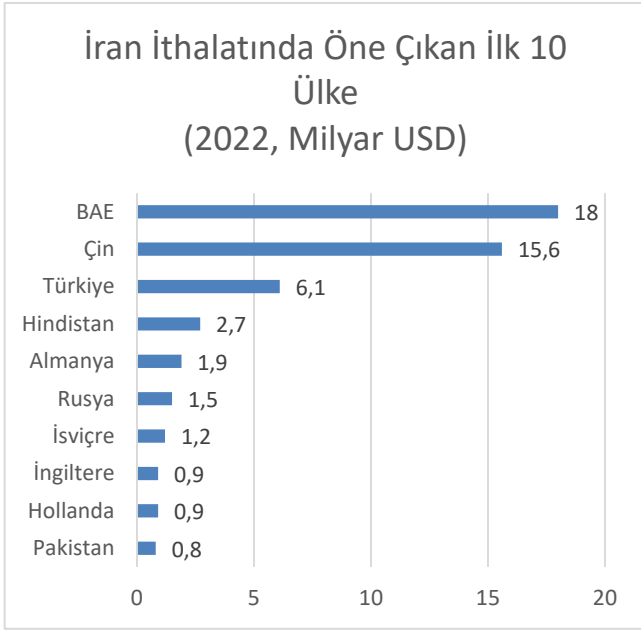
Türkiye'nin İran ithalatı içerisindeki payı incelendiğinde yıllar içerisinde bu payın arttığı gözlenmektedir. 2018 yılına kadar %6 civarında olan pay bu yıldan sonra %11 seviyelerine çıkmıştır. 2021 itibari ile İran ithalatından alınan pay %1 gerileyerek %10 seviyesine düşmüştür.

Ülkenin başlıca ihracat kalemleri: İhracatın yaklaşık yarısı ham petroldür. Diğer başlıca ürünler etilen polimerler, demir cevheri, metil alkol, işlenmemiş bakır alaşımları, Antep fıstığı ve doğalgazdır.

Ülkenin başlıca ithalat kalemleri: Pirinç, mısır, soya küspesi, soya fasulyesi, arpa ve (dozlandırılmış) tıbbi ilaçlar ile telefonlar önde gelmektedir.

İhracatında başlıca ülkeler: Asya, Avrupa, Çin, Irak, B.A.E., Afganistan, G.Kore, Türkiye, Hindistan, Pakistan

İthalatında başlıca ülkeler: Çin, B.A.E., Hindistan, Türkiye, Almanya, İsviçre, G.Kore, Rusya, İtalya

Kaynak: Trademap

4.2. Türkiye İle Ticaret

4.2.1. Genel Durum

Türkiye, İran ile olan ticaretinde 2016 ve 2020 yılı haricinde net ithalatçı konumunda olup, iki ülke arasındaki ticaret hacmi son yıllar haricinde yaklaşık olarak 10 milyar USD seviyesindedir. Son yıllarda ise ticaret hacmi 5 ile 6 milyar USD seviyesinde gerçekleşmiştir.

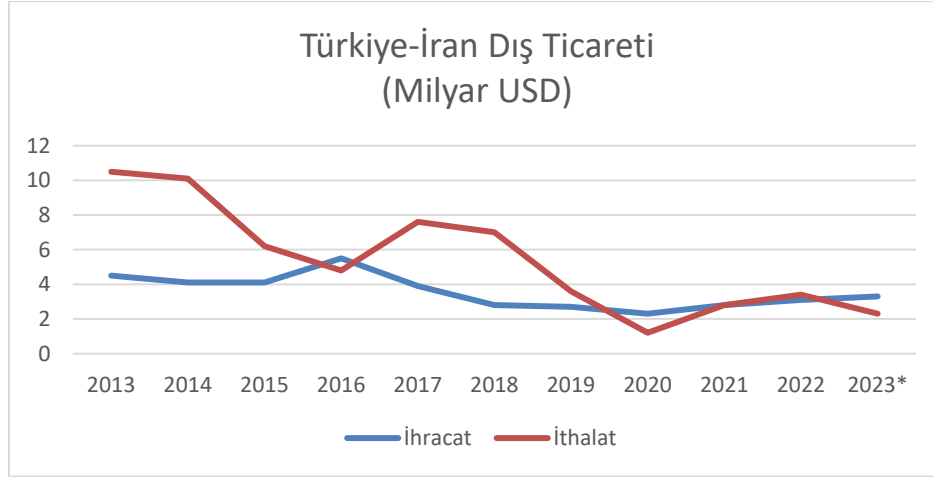
2017 yılına kadar 4 ila 6 milyon USD arasında gerçekleşen ihracat 2021 yılına 2,8 milyar USD'ye gerilemiş ardından sentetik ve suni devamsız lifler ile elektrikli cihazlar ihracatının yaklaşık %35 civarı artmasıyla 2022 yılında 3,1 milyar USD'ye yükselmiştir.

Ürün bazlı verilere göre, 2022 yılında Türkiye'nin İran'a ihracatında makinalar %14'ü, sentetik- suni devamsız lifler %8'i ve elektrikli cihazlar %7'yi oluşturmaktadır. İran'dan ithalatta ise alüminyum

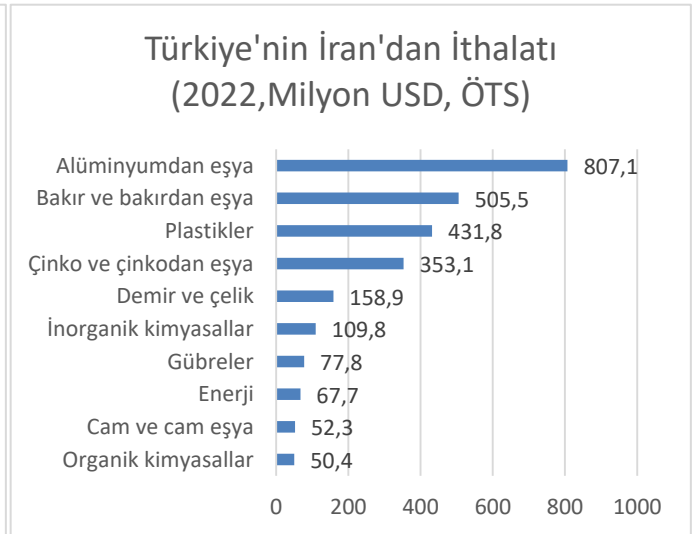
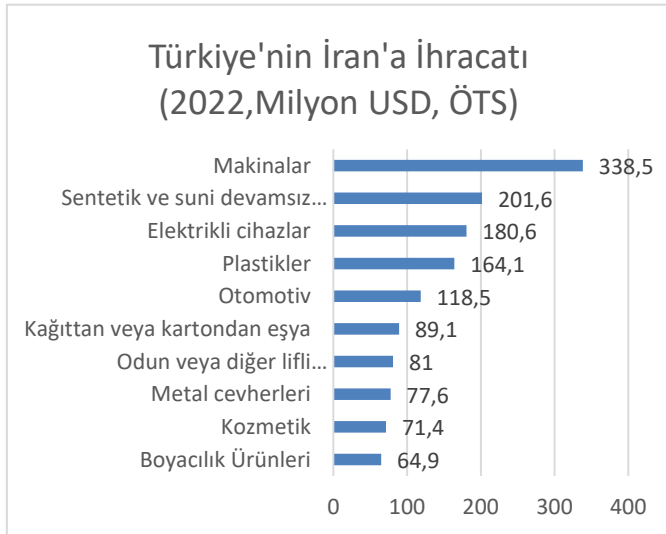
eşyalar, bakır-bakırdan eşya ve plastikler öne çıkmaktadır. Bahsedilen sektörler ülkeden olan ithalatın sırasıyla %27, %18 ve %15'i oluşturmaktadır.

2023 yılının Ocak-Kasım ayı verilerine göre, İran'a olan ihracat geçen yılın aynı dönemine kıyasla %8 artarak 2,9 milyar USD'ye ulaşırken aynı dönemde ithalat %34 daralarak 2 milyar USD'ye gerilemiştir.

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023*
İhracat	4,5	4,1	4,1	5,5	3,9	2,8	2,7	2,3	2,8	3,1	3,3
İthalat	10,5	10,1	6,2	4,8	7,6	7,0	3,6	1,2	2,8	3,4	2,3

Kaynak: TÜİK (*Aralık 22-Kasım23 Dönemi)

Kaynak: TÜİK

4.2.2. İki Ülke Arasında Ticaretin Altyapısını Düzenleyen Anlaşma ve Protokoller

ANLAŞMA ADI	İMZA TARİHİ
Türkiye-İran 27. Dönem KEK Mutabakat Zaptı	18.09.2019
Türkiye-İran Tercihli Ticaret Anlaşması	29.01.2014
Teknik düzenlemeler, standardizasyon, metroloji, akreditasyon ve uygunluk değerlendirmesi alanlarında işbirliğine dair mutabakat zaptı	03.02.2010

Çevre alanında mutabakat zaptı	28.04.2010
Sınır ticareti ortak komitesi 5.dönem toplantı mutabakat zaptı	12.10.2008
Çifte vergilendirmeyi önleme (çvö) anlaşması	17.06.2002
Gümrük konularında işbirliği ve karşılıklı yardım anlaşması	22.11.2000
Yatırımların karşılıklı teşviki ve korunması (yktk) anlaşması	19.12.1996
Deniz ticaret seyrüsefer anlaşması	21.12.1996
Ticaret anlaşması	21.12.1996
Ekonomik, Sınai ve Teknik İşbirliği Karma Komisyonu 2. Dönem Toplantısı Mutabakat Zaptı	01.05.1984
Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşması	12.05.1980

4.3. Dış Ticaret Politikası ve Vergiler

İran'ın son yıllarda izlediği dışa açılma politikaları ve (1996 yılı haziran ayında üyelik başvurusunu yaptığı) Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) üyelik hedefi doğrultusunda birçok ürünün ithalatında uygulanan tarife dışı engeller kaldırılmış ve birçok yasaklı ürünün ithalatına izin verilmiştir. Üyelik başvurusu kapsamında 2005 yılı mayıs ayında DTÖ bünyesinde kurulan çalışma komitesi (working party) henüz toplanmamıştır. Yerli sanayiye korumak amacıyla ithalatta uygulanan yüksek Ticari Kazanç Vergisi uygulaması ise 21 Mart 2005 tarihinde kaldırılmıştır. Ancak, yerli sanayii korumak amacıyla bazı temel sanayi dallarında (tekstil, otomotiv vb.) ithalatta uygulanan gümrük vergisi oranları yüksek tutulmaktadır.

4.3.1.Gümrük Vergileri

Ülkedeki gümrük tarifelerinin ortalaması %25'tir. İran hükümeti tarafından lüks olarak kabul edilen 6'lı GTİP bazında 1.722 ürünün ülkeye girişi yasaklanmıştır. Ülkedeki kayıt dışı ekonomi ve kaçakçılık yüksek orandadır. Ülkede sıkı bir kambiyo rejimi uygulanmakta, döviz tahsisleri bu kambiyo rejimi çerçevesinde düzenlenmektedir. Ülkede tüm ithal edilen ürünlerde gümrük vergisi dışında "Meclis Vergisi" denilen %4'lük bir vergi bulunmaktadır.

İran'da, yabancı yatırımlarda kullanmak amacıyla ithal edilen sermaye malları ve hammaddeler ile ilaçlar, buğday ve diğer stratejik ürünler vergiden muaftır. Ancak birçok ürünün ithalatında gümrük vergisine ek olarak yerel vergiler uygulanmaktadır. İran üzerinden gerçekleştirilecek transit ticarete konu olan mallar, İran'da işlem görmediği takdirde gümrük vergisinden muaftır. Gümrük vergisi oranları zaman zaman değişebilmektedir. İthalatta bazı kalemler için belli sürelerle kısıtlamalar veya yasaklamalar getirilebilmektedir. Gümrüklerdeki uygulamalarda ve işlemlerde, gerekli durumlarda zaman zaman yıl içinde değişiklik yapılabilmektedir. İthalat Rejimi ile ilgili esaslı değişiklikler, İran Yılbaşında (20 veya 21 Mart tarihinde) yapılmaktadır. İthalat mevzuatının gerekli bölümüne (İthalat ve ihracat ile ilgili kanun ve yönetmelikler, GTİP tabloları ve gümrük vergisi oranları vb.) İngilizce dilinde (<http://www.tpo.ir>) adresi üzerinden ulaşılabilmektedir. İthalatta referans (sabıka) fiyat uygulaması büyük bir problemdir. İthalat İşlemleri: İran'da "ihracat ve ithalat" yapmak isteyen bir firmanın, üyesi olduğu Ticaret Odası tarafından adına düzenlenmiş bir 'Kart-ı Bazargani – Tüccar Kartı' belgesi olması gereklidir. Kart-ı Bazergani edinmek zor bir süreç değildir. Bununla birlikte bu belgenin

olmasının da güven telkin edici olabileceği değerlendirilmektedir. İthalatçı firmanın sahibi olduğu sözkonusu belgeyi kullanarak ve sadece şirket kuruluş sözleşmesinde yazan faaliyetlerle sınırlı olarak ithalat yapmasına müsaade edilmektedir. İthalat işlemleri sırasıyla aşağıdaki gibidir;

1. Registrasyon (Sebt-e Sefareş): Yetki belgesi ile birlikte yapacağı ithalat işlemi için (ihracatçıdan) ilgili proforma faturayı (yada sözleşme veya benzeri destekleyici bazı ticari evrakları) temin eden İranlı firmanın İran Sanayi, Maden ve Ticaret Bakanlığı'nın online-sistemi üzerinden sipariş kaydını açtırması gerekmektedir. İthalat için "Sipariş Kaydı" açma işlemine "Sebt-e Sefareş" denilmektedir. İranlı ithalatçı firma, "sebt-e sefareş" için proforma yada satış sözleşmesi üzerinde belirtilen ithalat tutarı üzerinden belirli bir oranda işlem komisyonu ödemektedir.

2. Para Tahsisi İçin Merkez Bankası'na Başvuru ve Bekleme: İzinden sonra döviz tahsisi için gerekli başvuru yapılır. Bu arada mal sevkiyatı yapılabilir. İthalat Ödemelerinin, İran Merkez Bankası'nın kontrolü altında oluşturulan akreditifler aracılığıyla yapılması mümkündür. Akreditifler, İranlı alıcılar tarafından, İran Merkez Bankası'na onaylanan listelerde yer alan bankalar kanalıyla satıcılar lehine bir İran bankasında açılmaktadır.

3. Para Tahsisi Sonrası İşlemler: Döviz satın alınır, istenirse transfer edilir. Banka, ithalat işlemiyle ilgili tüm izin ve prosedürlere yönelik belgelerin tamamlanmış olması halinde, ürün bedelini transfer edebilmektedir. İthalatçı firma, gümrük beyannamesi ve aracı banka onayını gümrük işlemlerinin tamamlanmasını teminen, gümrük sürecini takip edecek yetkililere (gümrük muamelecisine) teslim etmektedir.

4. Malın Gümrüklenmesi İşlemleri: Gümrükleme işlemleri Türkiye'deki benzer şekilde yapılır. Ürünün içeriği ve nakliye türüne göre, çeşitli gümrük harç ve vergileri ile birlikte diğer bazı ücret ve harçlar da ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla gümrük muamelecisi vergi, harç ve ücretlerin ödemelerini dikkatli şekilde takip etmesi gerekmektedir. Tüm vergi ve ücretleri ödenen mallar, gümrük sahasında ithalatçı tarafından çekilebilmektedir. Gelen ürün ile evraklar arasında tutarsızlıkların tespit edilmesi durumunda, inceleme süreci başlatılmakta ve ürünler gümrük sahasında uzun süre tutulabilmektedir. Gümrükten çekilen mallar ise, ithalatçı tarafından beyan edilen yere götürülmektedir. İthalat işleminde; ithalata konu ürün için "ürünün teslim şekli" ve "taşıma türüne" göre değişecek şekilde zorunlu sigortalar yaptırılmaktadır.

Gümrükleme Sonrası İşlemler: Oluşan kambiyo dosyası gümrükleme sonrası en geç üç ay içinde kapatılır. İthalatçının, gümrük evrakının bir nüshası olan ve "Yeşil Belge" olarak adlandırılan belgeyi mutlaka edinmesi ve bir nüshasını, işlemin sistemdeki kapamasının yapılabilmesini teminen, üç ay içinde aracı bankaya vermesi gerekmektedir. İthalat Sürecindeki Diğer İşlemler: İthalat için gerekli başlıca belgeler; proforma fatura, ticari fatura, paketleme listesi, yükleme belgesi, sigorta poliçesi, menşe belgesidir. Duruma göre başka belgeler de (denetim belgesi, navlun faturası, ilgili kamu kuruluşundan alınması gereken izin belgesi, yerel ticaret odasından alınan adil fiyat belgesi) gerekebilmektedir. Ayrıca, İran'a ithal edilecek malların, niteliğine (yerli üretiminin olup olmadığı vb.) göre İran Ticaret ve Sanayi Bakanlığı'na müracaat edilerek kaydedilmesi sürecinde, diğer Bakanlıkların (Sağlık, Tarım vb.) iznini gerektiren kalemlerde ilgili Bakanlıktan da ithalat ön izninin alınması gerekmektedir. Bu izin, bankaların akreditif açarken de istediği bir belgedir. İthalattaki diğer izin gereklilikleri ve kısıtlamalar: Bitki, tohum ve canlı hayvan ithalatında, İran Tarım Bakanlığı'ndan ön izin alınması gerekli olup, ayrıca bitki, hayvan, bitkisel ve hayvansal ürün ithalatında menşe ülkedeki yetkili makamlar tarafından onaylanmış sağlık sertifikası istenmektedir.

Gıda, içecek, kozmetik ve sağlık ürünlerinin (medikal ve eczacılık ürünleri) ithalatı Sağlık Bakanlığı'nın ruhsatını gerektirmektedir. Bazı rnler için Tüketicinin Korunması Kurumu'nun ithalat ruhsatını edinmek gerekirken, belli bazıları ise zorunlu fiyat sabitlemesine tabidir. İran'a ithalatı yasak maddeler arasında; lüks tüketicilik malları, dinen sakıncalı birtakım içecekler, gıda maddeleri, hayvansal besinler, yayın ve bantlar bulunmaktadır. Ayrıca, alkol, uyuşturucu, domuz, silah ve mühimmat, kumar aletleri, hava kameraları, radyo vericileri ve ahlaka aykırı eşya ve malzemeler vb.'dir. Ayrıca, Dış Ticaret Tekeli Kanununa (FTMA) göre, hükümet zaman zaman belli ürünlerin ihracatını veya ithalatını yasaklayabilmektedir. Sigara, tütün, puro, sigara kağıdı ve ipekböceği yumurtası ithalatı devletin tekelindedir. İsrail menşeli ürünlerin ithalatına veya İran üzerinden transit geçişine müsaade edilmemekte olup, detaylı bilgiye Bakanlığımız web sayfasındaki bilgi notundan ulaşılabilmektedir.

İthalatçının Diğer Yükümlülükleri: İran'da yabancı ürünler tedarik eden tüm kişi ve firmalar Kanun tarafından Şu gereklilikleri yerine getirmekle yükümlü tutulmuştur:

- rnlerinin tedariki için Ticaret Bakanlığı nezdinde bir Şube veya ajans tescili yaptırmak.

- Satış sonrası hizmeti vermek.

- Müşteriye, ürünle birlikte Farsça kullanma kılavuzu, garanti belgesi, uzun ömürlü ürünler için satış sonrası hizmet belgesi vermek.

- rnlerini, özellikle firmanın kayıt numarası, ürünün özellikleri, seri numarası ve hologramı olacak Şekilde paketleyerek satmak.

4.3.2.İ Vergiler ve Oranları:

İ Vergi uygulamaları kapsamında; KDV, Kurumlar Vergisi, Gelir Vergisi ve Emlak Vergisi uygulanmaktadır. KDV oranı %9'dur. Bazı temel tüketicilik ürünleri (temel gıda, ilaç, tarım ürünleri, gübre, tohum) ise KDV'den muaftır. KDV oranı düşük olmasına rağmen kayıtdıŐı ekonomi çok yaygındır. Kurumlar vergisi oranı %25'tir. Gelir Vergisi, gerçek kişilerin senelik gelirlerine göre, %0 ila 25 arasında değişmektedir (İran Vergi İdaresi: <http://en.intamedia.ir>) Her yıl belirlenen oranın altındaki gelire sahip kiŐilerden gelir vergisi alınmamaktadır.

* Őemsi 1399 yılı Gelir Vergisi düzenlemeleri aşağıdaki gibidir.

- 0-30.000.000 IRR = Muaf

- 30.000.001-75.000.000 IRR = % 10 - 75.000.001 IRR

- 105.000.000 IRR= % 15

- 105.000.000 – 150.000.000 IRR= %20

- 150.000.000 IRR ve zeri = %25

Emlak vergileri  türlüdür:

-Gayrimenkul Kiralama Gelir Vergisi: Vergi kira tutarının %75'lik kısmına uygulanmaktadır. Söz konusu miktar gelir miktarına göre %15 ile %25 arasında değişmektedir. Kiralanmayan gayrimenkuller

boş kalması durumunda birinci yılın ardından 100.000'den fazla nüfusa sahip şehirlerde vergiye tabi tutulmaktadır.

- Veraset İntikal Vergisi: Bir mülkün işlem değerinin %5'ine eşit olup, bölgesel değerlendirme tablolarına dayanarak hesaplanmakta ve ödenmektedir. İşlem bedelinin hesaplanmasında, binanın yaşı, arsa alanı, binanın alanı, iskeletin türü, kullanım amacı, kullanım şekli, mülkün yeri ve mülkiyet türü etkili olmaktadır.

- Bina İnşa Edip Satma Vergisi: Satış ve satıştaki gelir vergisi tutarı, mülkün işlem değerinin yüzde onundan oluşur. Yüz binin altındaki şehirler bu yasadan muaftır.

4.3.3. Ürün Standartları ile ilgili Uygulamalar

İran'da piyasaya arz edilen ürünlerin ülke içindeki üretim veya ithal edilen ürünlerin standartlarının oluşturulması ve denetiminden İran Standartlar ve Sanayi Araştırmaları Kurumu (ISIRI) sorumludur. Zorunlu standartlar programına tabi malların gümrükten geçişi ve İran piyasasına erişiminin gerçekleşmesi için, ISIRI tarafından düzenlenmiş Uygunluk Sertifikasına (CoC) ihtiyaç bulunmaktadır. 8548 standardın geçerli olduğu İran'da 485 ürün zorunlu standart uygulaması vardır. ISIRI'nin hali hazırda 320 laboratuvarı bulunup, özel sektöre bağlı 320 laboratuvarla iş birliği yapmaktadır. Anılan kurum hakkında daha fazla bilgiye (www.isiri.com veya www.isiri.org) adreslerinden ulaşılabilir. Ticaret Bakanlığı'na sipariş kaydı açıldığı sırada, kabul edilebilir malların ilgili standardı veya teknik özelliklerine ait tanıma numarası başvuru formunda belirtilmektedir. Bu ürünlerin standartlara veya teknik özelliklere uyumu ise onaylanmış bir kurum tarafından belgelendirilmektedir. İran, ISO üyesidir. ISO 9000 standartlarının geçerli olduğu İran'a ihraç edilecek her nevi ambalajlı mamullerin üzerinde kolay okunabilir ve anlaşılabilir Farsça kullanım bilgilerinin bulunması zorunludur. ISIRI tarafından "Ülkeye İthal Edilen Ürünlerin Uyması Gereken Zorunlu Standartlar" isimli bilgi notu Farsça olarak yayınlanmış olup, bilgi notu ekinde zorunlu standartlar GTİP'lere ilişkin olarak açıklamaları yayınlanmıştır. <https://ticaret.gov.tr/data/5b8a43345c7495406a2270a0/import.pdf>

Uyulması gereken zorunlu standartlara ilişkin genel açıklamalar aşağıda sunulmaktadır:

- Tüm koruyucu içeren gıdalar, belirlenmiş zorunlu standartlara tabidir.

- Traktör, zirai makineler, vinç ve çekiciler için zorunlu standartlar bulunmamaktadır.

-Maden ve yol yapımında kullanılan makinelere ilişkin yedek parçalarda da standartlara uyum zorunluluğu bulunmamaktadır.

- Testi yapılamayan ürünlerin kendi ülkesinde almış olduğu sertifikalar doğrultusunda (Certificate of Inspection – COI) İran'a ithaline izin verilmektedir.

- Test süreci uzun süren ürünler için gümrüklerde oluşabilecek yığılmaların önlenmesi amacıyla üretici ülkelerdeki denetimi yapılmış sertifikaların (Certificate of Inspection – COI) bulunması yeterlidir.

- Enerji tüketimi ve verimliliğini belirleyen etiketlerin, listede bulunan elektrikli tüm cihazlarda bulunması zorunludur. Bahse konu etiketlerin üretici firmalar tarafından üretim yerindeki standartlar doğrultusunda yapılandırılmış olması zorunludur. Ayrıca, sertifikaların yalnızca A ve B enerji sertifikası olması gerekmektedir.

- Standartların değerlendirilmesinde milli ve uluslararası standartların bulunmaması halinde üretici veya üreticinin bulunduğu ülkenin standartları veya beyanları ithalat işlemi esnasında göz önüne alınmaktadır.

4.3.4.Tarife Dışı Engeller

İran'a yapılacak sevkiyatlarda ve yazışmalarda "Arabian Gulf" ifadesi kullanılmamalı, konşimentoda ve diğer taşıma belgelerinde gerekli hallerde bu ifadenin yerine "Iran, Persian Gulf" yazılmalıdır. (İran Gümrük İdaresi: <http://eng.tpo.ir/index.aspx?siteid=5&pageid=24255>)

İthalat Prosedürü

◆ İran'da "İhracat ve ithalat" yapmak isteyen bir firmanın, üyesi olduğu Ticaret Odası tarafından adına düzenlenmiş bir 'Kart-ı Bazargani' belgesi (İthalat-İhracat Yetki Belgesi) sahibi olması gerekmektedir. Önceki (mülga) uygulamada, bu belgeye sahip olmayan İranlı firmalar, sözkonusu belgeye sahip diğer firmalar üzerinden dış ticaret işlemi gerçekleştirebilmekte idi. Ayrıca, sözkonusu belgeye sahip olmak, tüm kategorilerde yer alan ürünlerin ithalatını yapabilmek için yeterli idi. Ancak, yeni (yürürlükteki) uygulamada, ithalatçı firmanın sahibi olduğu sözkonusu belgeyi kullanarak ve sadece şirket kuruluş sözleşmesinde yazan faaliyetlerle sınırlı olarak ithalat yapmasına müsaade edilmektedir.

◆ Yetki belgesi ile birlikte yapacağı ithalat işlemi için (ihracatçıdan) ilgili proforma faturayı (ya da sözleşme veya benzeri destekleyici bazı ticari evrakları) temin eden İranlı firmanın İran Sanayi, Maden ve Ticaret Bakanlığı'nın (Ministry of Industry, Mine and Trade) online-sistemi üzerinden sipariş kaydını açtırması gerekmektedir. İthalat için "Sipariş kaydı" açma işlemine "sab-te-sefareş" (kayıt)denilmektedir. İranlı ithalatçı firma, "sab-te-sefareş/kayıt işlemi" için proforma ya da satış sözleşmesi üzerinde belirtilen ithalat tutarı üzerinden belirli bir oranda işlem komisyonu ödemektedir. İthalat işleminde; ithalata konu ürün için "ürünün teslim şekli" ve "taşıma türüne" göre değişecek şekilde zorunlu sigortalar yaptırılmaktadır.

◆ İran Hükümetinin 31.01.2018 tarihli yeni Tebliği uyarınca, İranlı ithalatçı firmalar; G.Kore, Çin, Hindistan ve Türkiye'den yapacakları ithalat işlemlerinde bankacılık sistemi dışında ödeme yapamamaktadır. Bu bağlamda, İranlı ithalatçı firma, para transferini yapacağı bankayı Bakanlığın online-kayıt sistemi üzerinden seçmek zorundadır. (Eski uygulamada İranlı ithalatçı firmanın banka dışı ödeme seçeneği de mevcut idi. Ancak, kayıt dışılığı ve kontrolsüz döviz giriş ve çıkışlarını önlemeye yönelik son düzenleme sonrasında sadece banka sistemi içinde ödeme söz konusu olabilmektedir. Öte yandan, "döviz büroları (sarraflar)" kanalıyla ödeme seçeneğinde ise, sarrafların havale/transfer işlemini İran Merkez Bankası'nın belirlediği yine İranlı bankalar üzerinden gerçekleştirmesi halinde mümkün olabilmektedir. Ayrıca, ithalatçının ödemeyi, İran dışındaki bir bankadan yapmak istemesi halinde de online sistem üzerinde bu ödemeyi gösterebilmesi gerekmektedir.

◆ Kayıt işlemi ve aracı banka tespit sürecinin tamamlanmasını müteakip, mal/hizmet ithalata hazır duruma gelmektedir. Sab-te-sefareş işlemi tamamlanan ve ödemesi İranlı bankalar üzerinden yapılacak olan ithalatın bedeli, seçilen banka tarafından geçerli kurlar üzerinden döviz tahsisi yapılmasını teminen, Merkez Bankası sistemine girilmektedir. Öte yandan; 14.02.2018 tarihli karar uyarınca, bankalar bu talebi 28.02.2018 tarihi itibarıyla ABD Doları üzerinden yapamamaktadır, zira

İran Merkez Bankası, sistemi'nden "ABD Doları seçeneğini" kaldırmıştır. Başka bir ifadeyle, proforma fatura üzerinden, ABD Doları dışında, başka bir döviz türünden hesap edilen tutar aracı banka kanalıyla ödenebilmektedir.

◆ Banka, ithalat işlemiyle ilgili tüm izin ve prosedürlere yönelik belgelerin tamamlanmış olması halinde, ürün bedelini transfer edebilmektedir. İthalatçı firma, gümrük beyannamesi ve aracı banka onayını gümrük işlemlerinin tamamlanmasını teminen, gümrük sürecini takip edecek yetkililere (gümrük muamelecisine) teslim etmektedir.

◆ Ürünün içeriği ve nakliye türüne göre, çeşitli gümrük harç ve vergileri ile birlikte diğer bazı ücret ve harçlar da ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla gümrük muamelecisi vergi, harç ve ücretlerin ödemelerini dikkatli şekilde takip etmesi gerekmektedir. Tüm vergi ve ücretleri ödenen mallar, gümrük sahasında ithalatçı tarafından çekilebilmektedir.

◆ Gelen ürün ile evraklar arasında tutarsızlıkların tespit edilmesi durumunda, inceleme süreci başlatılmakta ve ürünler gümrük sahasında uzun süre tutulabilmektedir. Gümrükten çekilen mallar ise, ithalatçı tarafından beyan edilen yere götürülmelidir.

◆ İthalatçının, gümrük evrakının bir nüshası olan ve "Yeşil Belge" olarak adlandırılan belgeyi mutlaka edinmesi ve bir nüshasını, işlemin sistemdeki kapamasının yapılabilmesini teminen, üç ay içinde aracı bankaya vermesi gerekmektedir. Ödeme (akreditif): İthalat Ödemelerinin, İran Merkez Bankası'nın kontrolü altında oluşturulan akreditifler aracılığıyla yapılması mümkündür. Akreditifler, İranlı alıcılar tarafından, İran Merkez Bankasınca onaylanan listelerde yer alan bankalar kanalıyla satıcılar lehine bir İran bankasında açılmaktadır. (Konjonktür itibarıyla, dış ticaret ödemelerinde izlenecek prosedür hakkında, İran'ın yukarıda belirtilen yeni kambiyo mevzuatı ve ayrıca ABD'nin İran'ın finans sektörüne yönelik yaptırımları çerçevesinde İranlı alıcı ile görüşülmesinde fayda görülmektedir). İthalat Sürecindeki Diğer İşlemler İthalat için gerekli başlıca belgeler şunlardır: Proforma fatura, Ticari fatura, Paketleme listesi, Yükleme belgesi, Sigorta poliçesi, Menşe belgesi. Duruma göre başka belgeler de (denetim belgesi, navlun faturası, ilgili kamu kuruluşundan alınması gereken izin belgesi, yerel ticaret odasından alınan adil fiyat belgesi) gerekebilmektedir. Ayrıca, İran'a ithal edilecek malların, niteliğine (yerli üretiminin olup olmadığı vb.) göre İran Ticaret ve Sanayi Bakanlığı'na müracaat edilerek kaydedilmesi sürecinde, diğer Bakanlıkların (Sağlık, Tarım vb.) iznini gerektiren kalemlerde ilgili Bakanlıktan da ithalat ön izninin alınması gerekmektedir. Bu izin, bankaların akreditif açarken de istediği bir belgedir. Bitki, tohum ve canlı hayvan ithalatında, İran Tarım Bakanlığı'ndan ön izin alınması gerekli olup, ayrıca bitki, hayvan, bitkisel ve hayvansal ürün ithalatında menşe ülkedeki yetkili makamlar tarafından onaylanmış sağlık sertifikası istenmektedir. Gıda, içecek, kozmetik ve sağlık ürünlerinin (medikal ve eczacılık ürünleri) ithalatı Sağlık Bakanlığı'nın ruhsatını gerektirmektedir. Bazı ürünler için Tüketicinin Korunması Kurumu'nun ithalat ruhsatını edinmek gerekirken, belli bazıları ise zorunlu fiyat sabitlemesine tabidir. İran'a ithalatı yasak maddeler arasında; lüks tüketim malları, dinen sakıncalı birtakım içecekler, gıda maddeleri, hayvansal besinler, yayın ve bantlar bulunmaktadır. Ayrıca, alkol, uyuşturucu, domuz, silah ve mühimmat, kumar aletleri, hava kameraları, radyo vericileri ve ahlaka aykırı eşya ve malzemeler vb.'dir. Dış Ticaret Tekeli Kanununa (FTMA) göre, hükümet zaman zaman belli ürünlerin ihracatını veya ithalatını yasaklayabilmektedir. Sigara, tütün, puro, sigara kâğıdı ve ipekböceği yumurtası ithalatı devletin tekelindedir.

İthalatçının Diğer Yükümlülükleri

İran'da yabancı ürünler tedarik eden tüm kişi ve firmalar Kanun tarafından şu gereklilikleri yerine getirmekle yükümlü tutulmuştur:

- Ürünlerinin tedariki için Ticaret Bakanlığı nezdinde bir şube veya ajans tescili yaptırmak.
- Satış sonrası hizmeti vermek.
- Müşteriye, ürünle birlikte Farsça kullanma kılavuzu, garanti belgesi, uzun ömürlü ürünler için satış sonrası hizmet belgesi vermek.
- Ürünlerini, özellikle firmanın kayıt numarası, ürünün özellikleri, seri numarası ve hologramı olacak şekilde paketleyerek satmak. İran'ın son yıllarda izlediği dışa açılma politikaları ve Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) üyelik hedefi doğrultusunda birçok ürünün ithalatında uygulanan tarife dışı engeller kaldırılmış ve birçok yasaklı ürünün ithalatına izin verilmiştir. Ayrıca, yerli sanayiye korumak amacıyla ithalatta uygulanan yüksek Ticari Kazanç Vergisi uygulaması ise 21 Mart 2005 tarihinde yürürlükten kaldırılmıştır. İran'ın ithalatta uyguladığı gümrük tarifelerine aşağıda link edilmiş olan İran Gümrük İdaresi veya AB web sayfalarından ulaşılması imkânı bulunmaktadır. İran'da, yabancı yatırımlarda kullanmak amacıyla ithal edilen sermaye malları ve hammaddeler ile ilaçlar, buğday ve diğer stratejik ürünler vergiden muaftır. Ancak birçok ürünün ithalatında gümrük vergisine ek olarak yerel vergiler uygulanmaktadır. İran üzerinden gerçekleştirilecek transit ticarete konu olan mallar, İran'da işlem görmediği takdirde gümrük vergisinden muaftır. İran'da uygulanan KDV oranı %9'dur.

İhracat Prosedürü

- Sadece proforma faturaya bağlı kalınmamalı, İranlı ithalatçı ile yapılacak ve tüm koşulları net olarak ortaya konacak bir satış sözleşmesi çerçevesinde hareket edilmelidir.
- Sözleşmelerde, gümrük vergilerinin, ithalat prosedürlerinin, ithalata konu ürün ve/veya miktarların değişmesi gibi hallerde ortaya çıkacak sorunların İranlı ithalatçı tarafından çözülmesine yönelik hükümler bulundurulmalıdır. İran'a yönelik satışlarda olabildiğince Fabrika Teslim (Ex-Works) ve peşin çalışılmalıdır. İran gümrüklerinin uyguladığı "İthalatta Referans Fiyat Uygulaması" önemli bir problemdir.
- Sözleşmeler ve proforma/ticari faturalar, ABD Doları haricinde, bir ülke para birimi - tercihen AVRO, TL veya karşılıklı anlaşmalı diğer konvertibl ülke para birimi- esas alınarak düzenlenmeli ve ödemeler bu şekilde yapılmalıdır. Ödemenin yapılması ile teslim şekli arasındaki ilişkiye dikkat edilmelidir.
- İran'da devletin bazı ürünlerin ihraç fiyatlarında belirli bir bedelin altında ihracata izin vermediği görülmektedir. Firmalarımızın bu nedenle Gümrük Vergilerinin belirlenmesinde sorunla karşılaşabildiği görülmektedir. Bu nedenle, firmalarımızın İran'dan yapacakları ithalatta bu hususu dikkate almaları önemlidir.

5. PAZAR DURUMU

5.1. Ülkenin Güçlü ve Zayıf Yönleri İle Fırsatlar ve Tehditler

Güçlü Yanları

- İran, yaklaşık 157,2 milyar varil kesinleşmiş petrol rezervi ile dünya petrol rezervlerinin %10,5'una (Opec'in %13'üne) sahiptir. Venezuela, Suudi Arabistan ve Kanada'dan sonra dünyanın 4. büyük ham petrol rezervine sahiptir.

- Basra Körfezi ve Hazar Denizi gibi büyük su kütlelerine erişimi olan Orta Doğu ve Orta Asya arasında ideal bir konuma sahiptir

Zayıf Yönleri

- İran Riyali, İran dışında konvertibl bir para değildir.

- İran seçimlerinde ikili sistem hakimdir. Yüksek lider Ali Hamaney, İran'ın karar vermesinde veto yetkisi kullanabilmektedir.

- İran'ın ekonomisi de dış güçlerin yanı sıra içsel darboğazların dayattığı yaptırımlar nedeniyle yetersiz kalıyor.

- Uluslararası yaptırımlar yatırım ve finansman işlemlerini zorlaştırmaktadır.

- İran'ın bölgede oldukça az müttefiki vardır.

- Yabancı firmalar İran'da hidrokarbon kaynaklarına sahip olamıyor

Fırsatlar

- Ekonomi üzerindeki uluslararası ambargoların kaldırılması, petrol üretiminin artırılması ve petrol fiyatının 50 dolar/varil seviyesinde istikrar kazanması, İran'ın döviz gelirinin artması, iç ticaret faaliyetlerinin ve yerli tüketimin canlanmasında başlıca etkenler olacaktır. Bu çerçevede, İran'da düzenlenecek sektörel ticaret/sanayi fuarlarına katılım sağlanması önem taşımaktadır.

- İranlılar, yabancı yatırımcılar için güçlü bir güç olan girişimcilik yetenekleriyle de tanınıyor.

- İslam cumhuriyetinin coğrafi yayılımı ve askeri hazırlığıyla birleştiği jeo-stratejik konumu, bölgedeki otoriter etkiyi kullanma fırsatı sunuyor

Tehditler

- Washington ile Tahran arasında iki ülkeyi karşı karşıya getiren gerginliğin artması. Bu sürecin devam etmesi bölge için geri dönüşü olmayan yıkıcı sonuçlara sebep olabilir.

- İran'ın kronik bir muhalifi ve bölgedeki Amerika'nın yakın müttefiki olan Suudi Arabistan da İran'a büyük bir tehdit oluşturuyor. İran'ı izole etmek için uluslararası destek toplamak amacıyla krallık, İslam cumhuriyetini "haydut bir devlet" olarak yansıtmaktadır.

- Yaptırımlara uzun süre dirençli olmasına rağmen, bu yaptırımların ekonomisi üzerindeki olumsuz etkisi İran'da hissedilmeye başlamıştır.

5.2. Dağıtım Kanalları

İran'da ticari acente ve distribütörlük aracılığı ile iş yapma biçimi oldukça yaygındır. Nakliye masrafları ucuz olduğu için firmalar kendi distribütörlük ağını kurmak yerine, kargo ve nakliye şirketleri ile

çalışmaktadır. Ülke çapında süpermarket zincirlerinin ve alışveriş merkezlerinin sayısı artmakla birlikte; Tahran'da bakkal ve butik gibi küçük ölçekli şirketler de oldukça yaygındır. Ayrıca, tarihi Tahran Kapalı Çarşısı da (Grand Bazaar), ülkenin ticaret ve ekonomi hayatındaki önemli yerini korumaktadır. Öte yandan, son yıllarda yabancı marka ürünlerin de yer aldığı modern alış-veriş merkezleri sayısında da artış söz konusudur.

5.3. Tüketici Tercihleri, Satış Teknikleri ve Satışı Etkileyen Faktörler

İran'da tüketim harcamalarını ve talebini etkileyen faktörler şunlardır;

- Nüfusun yaklaşık %60'ı 30 yaşın altındadır.
- Genç nüfus eğitilidir ve dünya piyasalarını takip etmektedir.
- Uzun yıllar devam eden ambargolar; ekonominin daralmasına (ulusal sanayinin gelişmemesine, orta sınıfın zayıflamasına, gelir dağılımının bozulmasına, işsizliğin artmasına, enflasyon nedeniyle satın alma gücünün düşmesine) yol açmıştır.
- Kırsal alanlardan kentlere yaşanan göç, çarpık kentleşme ve kayıt-dışı ekonomi sorunlarını da beraberinde getirmektedir.
- Uluslararası ambargoların kalkmasıyla, gelirin artması, dolayısıyla iç piyasa ve tüketimin gelişmesi beklenmektedir. • İthal mallara talep artmaktadır.
- Pazar araştırması, fuarlara katılım ve reklam gibi pazarlama teknikleri, markaya bağlılık sağlanması ve piyasa payının artırılması için önemlidir.

5.4.Reklam ve Promosyon

İran'da sıklıkla kullanılan bir pazarlama unsuru, işletim hakkı belediyelere ait olan şehir ilan panolarıdır. Radyo ve televizyon yayınları, devletin kontrolündedir. "Tehran Times" ve "Iran Daily", İngilizce olarak yayınlanan günlük gazetelerdir.

5.5.Ambalaj, Paketleme ve Etiketleme

Standart bilgilere ek olarak ürün etiketlerinde eşyanın brüt ağırlığı, ürünün menşei, imalatçının adı ve ticaret ünvanının yer alması gerekmektedir. Yiyecekler, kozmetikler ve medikal ve veterinerlik amaçlı tıbbi ürünler için özel etiketleme prosedürleri uygulanmaktadır. Etiketlerin ve kullanma talimatlarının Farsça dilinde hazırlanması bazı durumlarda kanunen gereklidir. İran'a ihraç edilecek ürünlerin ürünün yapısına, taşıma şekline ve iklim koşullarına göre güvenli bir şekilde paketlenmesi gerekmektedir. Yabancı bir ticari marka ile ilgili şerit ve bandrol içeren ambalaj malzemelerinin ülkeye girişi yasaktır.

5.6.Ulaştırma ve Taşımacılık Faaliyetleri

Türk Hava Yollarının Tahran, Tebriz ve Meshed'e seferleri bulunmaktadır. <http://www.thy.com>. Türkiye ile İran arasında demiryolu ile yolcu taşımacılığı, İstanbul-Tahran-İstanbul arasında haftada bir gün çalışan ve kuşetli vagonlardan teşkil edilmiş Trans Asya treni ve Van-Tebriz-Van arasında haftada bir gün çalışan ve kuşetli vagonlardan teşkil edilmiş tren ile sağlanmaktadır. Ancak, güvenlik sorunları nedeniyle İran'a yönelik tren seferlerine bir süre ara verilebilmektedir. (TCDD Danışma Hattı: 444 8

233) Coğrafi yakınlığı nedeniyle Türkiye ve İran arasında demiryolu ile yük taşımacılığı ucuz ve güvenli bir yol olabilecek iken; demiryolu hizmetlerinin yetersiz olması, özellikle Van Gölü geçişlerinde yetersiz Ro-Ro uygulamaları ve güvenlik kaygıları nedeniyle vagon taşımacılığı zorlaşmaktadır. (TCDD Yurtdışı Yük Taşımacılığı: <http://www.tcdttasimacilik.gov.tr/uluslararası>)

5.7. İş Adamlarının Pazarda Dikkat Etmesi Gereken Hususlar

5.7.1. İran Hükümetince Yürürlüğe Konulan Yeni İthalat Kuralları

İran'da "ihracat ve ithalat" yapmak isteyen (İran'da yerleşik) bir firmanın, üyesi olduğu Ticaret Odası tarafından adına düzenlenmiş 'Kart-ı Bazargani' belgesi (İthalat-İhracat Yetki Belgesi) sahibi olması gerekmektedir.

- İranlı firmanın ithalat yapabilmesi için İran Sanayi, Maden ve Ticaret Bakanlığı'nın online-sistemi üzerinden sipariş kaydını açtırması gerekmektedir. İthalat için "Sipariş Kaydı" açma işlemine "sab-te-sefareş" (kayıt) denilmektedir.
- İthalat işlemlerinde ödemeler sadece bankacılık sistemi üzerinden yapılabilmektedir. Başka bir ifadeyle, döviz büroları (sarraflar) üzerinden yurtdışına döviz transferi uygulamasına son verilmiştir. Bu bağlamda, İranlı ithalatçı firma, para transferini yapacağı bankasını Sanayi Bakanlığının online-kayıt sistemi üzerinden seçmek zorundadır.
- Dış ticaret işlemlerinde "ABD Doları" kullanılmasına müsaade edilmemektedir.

Bu çerçevede İran'a yapılacak ihracat işleminde, sadece proforma faturaya bağlı kalınmamalı, İranlı ithalatçı ile yapılacak ve tüm koşulları net olarak ortaya konacak bir satış sözleşmesi çerçevesinde hareket edilmelidir. Sözleşmelerde, gümrük vergilerinin, ithalat prosedürlerinin, ithalata konu ürün ve/veya miktarların değişmesi gibi hallerde ortaya çıkacak sorunların İranlı ithalatçı tarafından çözülmesine yönelik hükümler bulundurulmalıdır. Sözleşmeler ve proforma/ticari faturalar, ABD Doları haricinde, bir ülke para birimi -tercihen AVRO, TL veya karşılıklı anlaşmalı diğer konvertibl ülke para birimi- esas alınarak düzenlenmeli ve ödemeler bu şekilde yapılmalıdır. Ödemenin yapılması ile teslim şekli arasındaki ilişkiye dikkat edilmelidir.

5.7.2. İran Hükümetinin Yeni Kambiyo Kuralları

- İran Merkez Bankası (İMB) tarafından Çin, Hindistan, G.Kore ve Türkiye'den yapılacak ithalata yönelik para transferinin sadece bankacılık sistemi üzerinden yapılması zorunluluğu ve sipariş kayıtlarının "döviz intikali olmaksızın" yapılmaması uygulaması başlatılmıştır (Karar: 30.01.2018). Dolayısıyla İran'a yönelik ihracat/ithalat ödemelerinin sadece İran'daki bankacılık sistemi üzerinden yapılmasına müsaade edildiği göz önünde tutulmalıdır. (döviz büroları/sarrafların yurtdışına doğrudan havale yapması yasaklanmıştır). İran'da bankalar yurtdışına (doğrudan) döviz transfer işlemi gerçekleştirilememekte, işlem izinleri için İran Merkez Bankası'ndan talimat beklemek durumundadırlar.
- İran Hükümeti, Nisan 2018 sonu itibarı ile tüm devlet kurumlarına ve İran'da faaliyet gösteren tüm şirketlere mali tablolarını ve diğer tüm resmi bildirimlerini ABD Doları yerine, Euro ile yapmaları yönünde talimat vermiştir. Ayrıca, Euro-Riyal (IRR) kur bilgisini yayınlama yetkisi artık sadece İran Merkez Bankasındadır.

- İran'dan turistik yada diğer bazı sebeplerden ötürü yapılacak yurtdışı seyahtalarında kişi başı taşınabilecek döviz sınırlandırılmıştır. Seyahatlerde kişi başı taşınabilecek azami döviz tutarı; İran'a havayoluyla gidecek için 10.000 Avro, ülkeden havayoluyla ayrılacak yolcu için 5.000 Avro, kara/demir/deniz yoluyla ülkeden çıkacak içinse 2.000 Avro'dur (veya eşdeğer tutarda diğer dövizdir).
- İran Hükümeti, petrol dışı ihracattan elde edilen dövizin ülkeye getirilmesine dair 6 ay olarak belirlediği süreyi, 3 Haziran 2018 tarihli Karar ile 2 aya indirmiştir.

İran Hükümetince İran'a İthalatı Vergiden Muaf Tutulan Ürünler

İran Sanayi ve Maden Bakanlığının 24 Eylül 2018 tarihli Kararı uyarınca, aşağıda belirtilen ürünlerin ithalatında vergi muafiyeti yürürlüğe konulmuştur. **Buğday, pirinç, arpa, mısır, soya, Bakliyat (mercimek, bezelye, fasulye), Kırmızı et, Küçük ve büyükbaş canlı hayvan, Yumurta, Her türlü yağlı tohumlar, Tereyağı, Kağıt (baskı, yazı ve gazete için), Ham petrol türevleri, Lastik ve kauçuk, Muhtelif tıbbi ilaç (insan ve hayvan için)

İran Hükümeti tarafından İthalatı Yasaklanan Ürünler

- İran Sanayi Bakanlığının yayımladığı 20.6.2018 tarih ve 60/82567 sayılı Tebliğ kapsamında, ülkeden döviz çıkışının önlenmesi ve yerli üretimin korunması amacıyla 1.339 ürünün İran'a ithalatı yasaklanmıştır. Bilahare, İran Sanayi Bakanlığı tarafından yürürlüğe konulan 31.12.2018 tarih ve 60/261453 sayılı Tebliğ çerçevesinde, sözkonusu yasaklı listede yer alan 1.339 üründen 47'sinin ithalat yasağının kaldırıldığı ithalatının serbest bırakıldığı- ve dolayısıyla 47 ürüne ilişkin sipariş kaydı oluşturulmasının serbest bırakıldığı açıklanmış, böylelikle, ithalatı yasak mallar listesindeki ürün sayısı 1.292'ye düşürülmüştü. Ancak, ithalatı yasak bahse konu 1.292 ürün listesine daha sonra ilaveten, İran tarafından 15 Ocak 2019 tarihinde çoğunluğu tarım ürünü olmak üzere 215 ürün daha eklenmiştir. (İthalatı Yasaklanan ilave 215 ürün listesi için tıklayınız). Böylelikle, İran Devletince (8'li gtip bazında) ülkeye ithalatı yasaklanmış ürün sayısı toplam 1.507 olmuştur. Bu defa, yine Sanayi, Maden ve Ticaret Bakanlığı'nın 21 Mayıs 2019 tarihinde İran Merkez Bankası'na uygulanmak üzere bildirdiği karar uyarınca, (8'li GTİP bazında) 153 ürün daha(basında 143 olarak yer almıştır) İran'a ithalatı yasak maddeler listesine ilave edilmiştir.

Hazır Giyim (Konfeksiyon Genelgesi)

İran'a ihracatı olumsuz yönde etkileyen 9 Ekim 2016 tarihli "İran'da Konfeksiyon Ürünleri Satışı Yapan Şirketler İçin Düzenleme Genelgesi"ne göre; İran'a ihracat yapmak isteyen yabancı şirketlerin, ülkede bulunan temsilci veya şubeleri ile resmi distribütörlük anlaşması imzalayıp, sözkonusu belgeyi üyesi olduğu Ticaret Odası, Dışişleri Bakanlığı ve İran'ın o ülkede faaliyet gösteren dış temsilciliklerinde onaylatması ve onaylı belgenin ruhsat almak için İran Esnaf Odası'na sunulması gerekmektedir. İran Esnaf Odası tarafından verilen ruhsat ilk aşamada 2 yıllık olup, bu süre uzatılabilmektedir.

Bahse konu Genelge, söz konusu ürünler ithalatının yapılabilmesi için;

- İthal edilmek istenen miktarın belirli bir kısmının İran'daki yerli üreticilerden tedarik edilmesini ya da,
- Yabancı firma tarafından, İranlı temsilci ile ortak veya tek başına İran'da üretim tesisi kurulması ve ilk iki sene için ithalat miktarının %20'sinin İran'da üretilmesini ve,

- Sözkonusu üretimin %50'sinin başka bir ülkeye ihraç edilmesini, zorunlu kılmaktadır. Ayrıca, üçüncü yıldan itibaren her yıl için İran'da üretim miktarında %5 oranında artış istenmektedir. Genelgede, mevzuata uymayan şirket ve tesislerin ürünlerinin kaçak ürün olarak değerlendirileceği de ayrıca belirtilmiştir.

İlaç, Kozmetik İthalat Lisanslarının (GMP) Sürelerinin Uzatılmaması

İlaç, kozmetik, gıda takviyeleri ürünlerinin İran'a ihracatında uzun süredir sorunlar yaşanmaktadır. İran Sağlık Bakanlığınca, İran'a ilaç ve kozmetik ithalatında ithal tescil belgeleri (Good Manufacturing Practices-GMP-iyi üretim uygulamaları) süreleri uzatılmamakta ve yeni ürünler için ithal tescil belgesi verilmemektedir. İran Sağlık Bakanlığı Gıda ve İlaç Kurumunun şifahen verdiği bilgilere göre; GMP verilmesi ile ilgili kodifiye edilmiş bir mevzuatın veya yetkilendirilmiş uluslararası denetim firmalarına ilişkin bir listenin olmadığı, GMP talebinde bulunacak İranlı ithalatçı firmanın herhangi bir uluslararası denetim/belgelendirme kuruluşuna başvurmadan önce anılan Kuruma başvurması gerektiği, başvuru üzerine İran Kurumunun belgelendirme için gerekli yönlendirmeyi (ya uluslararası bir denetim kuruluşuna yetki vererek yada İran Sağlık Bakanlığı'ndan görevli uzman tayin edip yerinde incelemek gerçekleştirmek suretiyle) yapacağı ifade edilmektedir. (Sorunun çözülmesine yönelik İran Makamları nezdindeki girişimler devam etmektedir)

ABD'nin İran'a Yönelik Yaptırımlar Süreci

ABD'nin 8 Mayıs 2018 tarihinde "İran ile Nükleer Anlaşmadan" (ve KOEP'ten) tek taraflı olarak çekildiğini açıklamasının ardından ABD Hazine Bakanlığı (OFAC), KOEP ile kaldırılan ya da istisna tanınan tüm yaptırımların 90 ve 180 günlük iki dönemi içeren listeler üzerinden yeniden uygulamaya konulmasına karar vermiştir. Buna göre, daha önce KOEP kapsamında kaldırılan ya da istisna tanınan yaptırımların 6 Ağustos 2018 ve 4 Kasım 2018 tarihlerine kadar (ABD tarafından tek taraflı olarak) yeniden uygulamaya geçirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu çerçevede;

6 Ağustos 2018'de yürürlüğe giren ABD yaptırımları:

- İran Hükümeti'nin ABD Doları satın alması yada elde etmesi hakkındaki yaptırımlar.
- İran'ın altın veya değerli metaller ticaretine yönelik yaptırımlar.
- İran'dan yada İran'a grafit, alüminyum ve çelik gibi ham yada yarı işlenmiş metaller, kömür ve endüstriyel süreçlerin birleştirilmesine yönelik yazılımların doğrudan yada dolaylı satışı, tedariki veya transferi hakkındaki yaptırımlar.
- İran Riyali'nin alınması yada satılması yada İran toprakları dışındaki İran Riyali cinsinden fonların yada hesapların devam ettirilmesi ile ilgili işlemler üzerindeki yaptırımlar.
- İran Hükümeti'ne ait tahvillerin alınması, iştirak edilmesi veya bu tahvillerin çıkarılmasına yardımcı olunması hakkındaki yaptırımlar.
- İran otomotiv sektörü üzerindeki yaptırımlar.
- İran menşeli halılar ve gıda maddelerinin ithalatı ve bunlara ilişkin mali işlemler üzerindeki yaptırımlar.

•Yolcu uçağı, parçaları ve hizmetlerinin İran'a doğrudan ya da dolaylı olarak ihracatına dair yaptırımlar.

•KOEP çerçevesinde uygun görülen faaliyetlere yönelik şarta bağlı anlaşmalar ile ilgili olan yaptırımlar.

4 Kasım 2018'de yürürlüğe giren ABD yaptırımları:

• İran liman işleticileri, İran İslam Cumhuriyeti Gemicilik Şirketi (IRISL), İran Güney Gemicilik Şirketi veya bağlı kuruluşları da dahil olmak üzere gemicilik ve gemi inşası sektörleri hakkındaki yaptırımlar.

• İran'dan petrol, petrol ürünleri veya petrokimya ürünleri satın alınması da dahil olmak üzere petrol ile ilgili olan işlemler üzerindeki yaptırımlar (diğerlerinin yanısıra İran Milli Petrol Şirketi-NIOC, Naftiran Intertrade CompanyNICO ve İran Milli Tanker Şirketi NITC isimleri sayılmıştır).

• Yabancı mali kuruluşların İran Merkez Bankası ve belirlenmiş İranlı mali kuruluşlar ile olan işlemlerine dair yaptırımlar.

• İran Merkez Bankası'na özel mali mesaj hizmeti sağlanmasına yönelik yaptırımlar.

• Aracılık, sigorta veya reasürans hizmetleri tedarik edilmesi hakkındaki yaptırımlar.

• İran enerji sektörü üzerindeki yaptırımlar.

Buna ilave olarak:

• ABD tarafından sahip olunan yada kontrol edilen yabancı kuruluşların İran Hükümeti ya da İranlı kişiler ile İran'daki belli faaliyetlerine verilen izin de bu sürede kaldırılmış,

• 16.01.2016'da, ABD Hazine Bakanlığı'na bağlı Yabancı Varlıklar Kontrol Dairesi (OFAC) tarafından hazırlanan SDN Listesi'nden (List of Specially Designated Nationals and Blocked Persons) ya da diğer listelerden çıkartılmış kişilere uygulanan yaptırımlar da 5 Kasım 2018'den itibaren yürürlüğe girmiştir.

10 Ocak 2020 tarihinde yürürlüğe giren yaptırımlar aşağıdaki gibidir.

• Daha önceki sektörlerle ilave olarak İran'ın tekstil, madencilik, inşaat sektörleri ve imalat faaliyetleri de yaptırımlar kapsamına alınmış,

•Bu sektörlerde faaliyet gösteren kişiler, bu sektörlerle ilgili kullanılan her türlü mal veya hizmeti İran'dan/İran'a satışına/tedarik edilmesine veya transfer işlemlerine bilerek dahil olanlar, bu kişilere her türlü finansal, maddi veya teknolojik mal veya hizmeti temin edenler, bu kişilerin sahipliğinde veya kontrolündeki veya doğrudan/dolaylı olarak bu kişiler için hareket eden kişilerin ABD'deki mal varlıklarına el konulmasını, bu kişilerin sahipliğindeki bir değer ABD'li kişilerin eline geçmesi halinde dondurulması talimatı verilmiş,

•Ayrıca, tüm bu kişilere bankacılık hizmeti sağlayan, aracılık yapan ABD dışındaki finansal kuruluşların ABD'de bulunan muhabet hesaplarına yönelik müeyyideler uygulanması kararlaştırılmış,

- Tarım ürünleri, gıda, ilaç ve tıbbi cihaz sektörleri yaptırımlardan istisna tutulmaya devam edilmiş ve ABD Hazine Bakanlığı'na, Dışişleri Bakanlığı ile danışarak İran'ın başka sektörlerini de yaptırımlara dahil etme imkanı verilmiştir.

İsrail Menşeli Ürünlerin İthalatına veya İran üzerinden Transit Geçişine Müsaade Edilmemesi

İran varışlı veya İran üzerinden transit geçiş yapan bazı araçlarda yer alan ve İsrail ile ilişkisi bulunan ürünler hakkında zaman zaman ortaya çıkan sorunlar gerek nakliyatçı gerek yabancı ihracatçı firmaları zor durumda bırakmaktadır. İran gümrük yetkililerinin konuyu Savcılığa aktarması halinde sözkonusu araçların geri gönderilerek yüklerine el konulabildiği gibi, hem araçların hem de yüklerin alıkonulması durumu da mümkün olabilmektedir. Bahsekonu uygulama, 20 Eylül 1992 tarihli "İsrail'e Karşı Yaptırıma Yönelik İslam Ülkeleri Ortak Kanunu"na dayanmaktadır. Sözkonusu Kanun'a göre İran, İslam Konferansı Zirvesi'nde alınan kararlar doğrultusunda, İsrail ile doğrudan ve dolaylı her türlü alış verişe sürekli ve kesin olarak karşı olduğunu, bu politikayı kapsamlı bir şekilde sürdüreceğini bildirmektedir. Söz konusu Kanun'da yer alan maddelerde mevcut önemli bazı hususlar aşağıda özetlenmiştir.

- Gerçek veya tüzel tüm kişilerin; İsrail'de mukim şahıs veya şirketler veya İsrail uyruklu şahıslar veya İsrail'e yada İsrail'in menfaatine çalışan kişiler ile ikamet yerlerine ve yapılan ticari anlaşmanın niteliğine bakılmaksızın, doğrudan veya dolaylı olarak her türlü alışverişi yasaklanmıştır. İsrail'de menfaati, şubesi ya da temsilcisi olan ulusal ve yabancı firma ve kuruluşların da, anılan firma ve şahıslarla iş ilişkisine girmekten kaçınmaları gerekmektedir.
- İran'da, İsrail'e ait her türlü mal, ürün, para ve taşınabilir varlıkların girişi, alışverişi ve ticareti yasaklanmıştır. İster İsrail'den ithal edilsin, ister üretiminde kullanılan girdilerden küçük bir bölümü İsrail menşeli olsun, bahsekonu ürün İsrail ürünü sayılmaktadır. Kanun'a göre, taşınması esnasında İsrail'e uğrayan ve oradan gelen ve yukarıda sayılan şahıs ve firmalara ihraç edilen ürünler de İsrail malı sayılmaktadır.
- İran'daki ithalatçının, üretici ülkeyi ve ilgili malın üretiminde hiçbir çeşit ve miktarda İsrail ürününün kullanılmadığını teyit eden bilgileri içeren bir menşe belgesi temin etmesi gerekmektedir.
- Yukarıdaki hususlar İran serbest bölgeleri için de geçerlidir. Ürünün ülke içerisinde boşaltılması yada transit olarak ülkeyi geçmesi hallerinde uygulanmaktadır. Ancak uygulama, İran'ın o ülke ile olan anlaşmalarına aykırı olmamalıdır.
- Yukarıda 2. maddede belirtilen ürünlerin teşhiri, alım-satımı veya hibe gibi şekillerde edinilmesi yasaklanmıştır.
- Bu Kanun hükümlerini ihlal eden kişi İsrail ile ticaret yapmaktan dolayı cezaya tabi tutulmaktadır. El konulan mallar İran'ın malı olarak kayda geçirilmektedir. Ayrıca, söz konusu ticarete kullanılan araçlara, sahibinin kimliğinin açıklanmasını müteakip haciz konmaktadır. İran'ın söz konusu uygulamada oldukça hassas ve katı olduğu gözlenmektedir. Bu itibarla, İsrail ile herhangi bir şekilde ilişkili bulunan ürünlerin doğrudan İran'a veya İran üzerinden başka ülkelere transit sevkiyatına başvurulmaması hem ihracatçı firmanın kendisinin hem de parsiyel yüklerin taşındığı araçlarda yükü olan ancak konuyla ilgisi olmayan diğer firmaların mağduriyetinin önüne geçilmesi açısından önem taşımaktadır.

5.8. Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları

İran'da marka ve ambalaj taklidinin çok yaygın olduğu ve bu konuda yasal mercilere başvurulduğu zaman sonuç alınması için uzun bir süre beklenebilmektedir. Konuyla ilgili mevzuat altyapısının yetersiz olduğu ifade olunmaktadır. Bu çerçevede, İran'da fikri, sınai mülkiyet (ticari marka, patent, telif hakları) haklarının korunması bağlamında, yerli-yabancı ayrımı gözetmeden piyasada taklit ürünlerin satışının engellenmesi önem taşımaktadır. (<http://iripo.ssaa.ir>) İran ithalatında, Çin'in ağırlıklı bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. İran, "Paris Birliği" olarak da bilinen Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü'ne (WIPO) 2002 yılı Mart ayında üye olmak suretiyle "Sınai Mülkiyet Haklarının Korunması Uluslararası Sözleşmesine" taraf olmuştur. Dolayısıyla, ürün markasının "Markaların Uluslararası Tesciline İlişkin Madrid Anlaşması" çerçevesinde (uluslararası) tescilli olması İran makamlarınca kabul görmektedir. İran, 2003 yılından beri söz konusu Anlaşma 'ya taraf ülkedir. Mevzuat: Patentler ve markaların kayıt altına alınması ve sınai mülkiyetten doğan haklar ile bunların ihlali konularını düzenleyen temel mevzuat olan "Patentler, Sınai Tasarım ve Markalar Kayıt Kanunu" İslam Danışma Meclisi'nce 29 Ekim 2007'de onaylanmış ve Meclis tarafından beş yıllık bir deneme süresinin kabul edilmesi ile Muhafızlar Konseyi'nce kabul edilmiştir.

Kanun'un 62. maddesinde "İşbu Kanun'un hükümleri ile İran'ın taraf olduğu ya da olacağı uluslararası anlaşmaların hükümleri arasında bir çelişki olduğu takdirde bahse konu uluslararası anlaşmalarda bulunan hükümler geçerli olacaktır." hükmü kabul edilmiştir.

Patent Tescili: Patent belgesi; buluşun korunması amacıyla Sınai Varlık Dairesi'nce çıkartılan ve ait olduğu kişi yada kuruma özel haklardan yararlanma imkânı veren bir belgedir. Sınai Mülkiyet Dairesi'ne patent tescili için verilen bildirim Farsça olması gerekmekte olup, başvuru, korunması istenen materyali de içermelidir. Başvuru, gerektiği takdirde, buluşun bir özetini ve ilgili çizimleri de içermek durumundadır. Patent belgesinin geçerlilik süresi 20 yıldır. İlk tescil işleminden 1 yıl geçtikten sonraki her 1 yılın başlangıcında belgenin geçerliliğini sürdürmek amacıyla Sınai Mülkiyet Dairesi'ne belli bir ücretin yatırılması gerekmektedir.

Marka Tescili: Bir markanın tesciline yönelik başvuru, tescil yapılması istenen markanın bir numunesi ve ilgili tüm mal ve hizmetlerin listesi ile birlikte Sınai Mülkiyet Dairesi'ne yapılmaktadır. İran'da tescilli bir markanın, başka birisi tarafından kullanılması marka sahibinin mutabakatına bağlıdır. Marka sahibi, kullanılan markanın kayıtlı markaya benzediği durumlar da dahil olmak üzere her türlü ihlale karşı önlem alabilmektedir. Marka tescilinin geçerlilik süresi, tescil için yapılan başvurudan itibaren 10 sene olup, bu süre gerekli ücretlerin ödenmesi şartıyla ve marka sahibinin isteği üzerine 10'ar yıllık dönemler halinde uzatılması mümkündür. Kanun ayrıca, sınai tasarımları da korumaktadır. İran'da marka tescili, ülkede faaliyet gösteren avukatlarca yapılmaktadır.

5.9. Ticari Anlaşmazlıkların Çözümü (Tahran Tahkim Merkezi)

Yabancı firmaların İran'da ticari faaliyetleri esnasında İranlı firmalarla yaşadıkları uyuşmazlıkların mahkeme aşamasından önce çözülebilmesini teminen İran Ticaret Odası (<http://iccima.ir>) bünyesinde oluşturduğu bir Hakemlik Mekanizması bulunmaktadır. Ayrıca, İranlı ve yabancı firmalar arasındaki ticari anlaşmazlıkların çözümü amacıyla 21 Mart 2017 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere Tahran Ticaret ve Sanayi Odası nezdinde bir Tahkim Merkezi oluşturulmuştur.

Sözleşme Yapılması Esasları & Dikkat Edilecek Hususlar

İran hukuku, hükümleri kamu politikasına aykırı olmadıkça, kamu etiğine zarar vermedikçe ve/veya ülkenin zorlayıcı kanunlarına açıkça karşı gelmedikçe taraflar arasındaki özel sözleşmelere saygılı yaklaşmaktadır. İran Ticaret Kanunu aslen Fransız hukukundan alınmış ve bazı yönleri ile de İsviçre ve Belçika Ticaret Kanunlarından esinlenmiştir. Diğer taraftan medeni hukuk ise önemli ölçüde İslam hukukundan etkilenmiştir. İranlılar ile yapılan sözleşmelerin, başarılı olması ve anlaşmazlık çıkmaması veya imza sonrasında uyuşmazlık durumunda mağduriyet yaşanmaması için kapsamlı ve kesin yapılması önem taşımaktadır. Sözleşmelerde, anlaşmazlıkların halli için uluslararası tahkim hükümleri ile birlikte İran kanunlarının düzenleyici olduğunu kabul etmek uygun olup, bu hükümler İranlı taraflarla hassas ve geniş sözleşmeler yapmak için güvenlidir. UNCITRAL ve ICC kuralları İranlı taraflarca sıkça kabul edilmekte ve tahkimin icra edileceği merkezler olarak sırasıyla İsviçre, Lahey ve Paris tercih edilmektedir. İranlı kurumlar, genel olarak uluslararası tahkim yoluyla verilen tazminatlara saygılı davranmakta ve bunu gönüllü olarak yerine getirmektedirler. İran 2001 yılında kabul edilen Kanun uyarınca, Yabancı Tahkim Tazminatlarının Tanınması ve Yerine Getirilmesi Konvansiyonu'na (New York 1958) dahil olmuştur. Konvansiyon, İran mahkemelerinin İran'daki bir yabancı tahkim tazminatının yerine getirilmesine müdahale edebilmesine ve uygulamayı durdurmasına temel teşkil eden zemini, bu yabancı tahkim tazminatının ICC gibi bir tahkim kurumunun kontrol ve idaresi altında yapılıp yapılmadığına veya örneğin UNCITRAL Tahkim Kuralları çerçevesinde geçici tahkime dayanıp dayanmadığına bakmadan sınırlamaktadır. İran Anayasası, sözleşmelerin düzenleyici hükümleri olarak yabancı kanunları kabul etmesini yasaklamamış olmakla birlikte, İran'daki Bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları yabancı kanunlara başvurmamaları hususunda sıkı talimat altındadırlar. İstisnai durumlarda ve gerekliliği ortaya konulabilmesi halinde yabancı kanunlara başvurma yetkisi verilebilmektedir. Özel sektör firmaları, söz konusu sınırlamaya tabi değildirler.

Sözleşme, yabancı firma tarafından ödenmiş olan İran'da sözleşmeye uygulanan tüm vergileri ve diğer tüm harçları geri ödemeye İranlı tarafı mecbur edebilmektedir. Bu mümkün olmadığı takdirde müteahhit, sürprizle ve beklenmedik kesintilerle karşılaşmamak için müşterisinden, ödemelerden yasal mahsupların yapılacağını teyit etmesini istemelidir. Ödeme takviminin sözleşmede çok kesin ve açık şekilde tanımlanması önemlidir. Bazı İranlı tarafların ödemelerinde gecikmeye meyilli olabileceğinden hareketle, sözleşmelerde geç ödeme cezalarına ilişkin müeyyide hükümlerine yer verilmesi, zamanında ödeme yapılmasını temin etmek bakımından tedbirli bir davranış olacaktır. Mevzuat "kârdan zararın" iddia edilmesini ve alınmasını güçleştirmektedir. Ancak, buna sözleşmelerde tasfiye zararlarına yönelik olarak yer vermek mümkün bulunmaktadır. İran mevzuatı çerçevesinde mülkiyeti korumanın en uygun yöntemi kiralama anlaşmalarıdır. Bir "taahhüt sözleşmesi de" uygun güvenlik sağlayabilir. Esasen, İranlı muhatap ile sözleşme imzalamadan önce bir İranlı hukuk firmasından/avukattan danışmanlık hizmeti alınması veya Tahran Ticaret Ataşeliğimiz ile istişarede bulunulmasında fayda bulunmaktadır.

5.10.Ticaret Etkileyen Kültürel Faktörler

İranlılar iş ilişkilerinde resmi olup; iş görüşmeleri çok uzun ve detaylı olabilmektedir. Yabancı şirketlerle çalışan İranlılar, Batı iş değerlerine aşinadır. Toplantılara ve iş görüşmelerine takım elbise ve kravat ile katılmak mümkündür. Bu çerçevede, yabancı firmaların İran'daki faaliyetlerinde mali ve hukuki konularda güvenilir danışmanlık firmaları ile hareket etmeleri, pazara girmeden önce mümkün olduğu ölçüde kapsamlı bir pazar araştırması yaptırmaları, İran'da ticaretin sabır gerektirmesi gibi ticarete yazılı olmayan bazı kuralları bilmeleri, özellikle küçük ve orta ölçekli firmaların ticari

faaliyetlerine küçük işlemlerle ülkeyi, piyasayı, iş çevrelerini tanıyarak başlamaları uzun dönemde daha yararlı olacağı değerlendirilmektedir. İran'da alkol ithalatı ve tüketimi yasaktır.

Para Kullanımı

İran Riyali, İran dışında konvertibl bir para değildir. İran'da piyasada döviz bürolarında döviz bozdurmak mümkündür. Günlük alışverişlerde Riyal kullanılması tavsiye olunmaktadır. Yabancılar İran'da buldukları sırada otel faturalarını ya da yüksek tutardaki alımlarını dövizle ödeyebilmektedir. Tahran'a uçak ile gelen yabancı yolcuların ilk aşamada Havaalanındaki döviz bürosunda az miktarda döviz (50-100 Avro) bozdurup Riyal alması genelde tavsiye olunmaktadır. Döviz bürolarında, Riyal alımı için bozdurulacak döviz banknotunun hasarlı, yıpranmış, eski olmaması yada üstünde kalem karalaması bulunmamasına dikkat edilmektedir. İran'ın resmi para birimi "Riyal" olmakla birlikte, alışveriş hesaplamasının kolay olması amacıyla halk arasında para birimi için "Tümen" ifadesi kullanılmaktadır. Başka bir ifadeyle, pazarda satılan ürün ya da hizmet için talep edilen ücret/fiyat çok büyük olasılıkla "Tümen"dir. Ancak, banknot paraların üstünde sadece "Riyal" yazmakta, Tümen ifadesi bulunmamaktadır. (1 Tümen= 10 Riyal) İran'da uluslararası bankacılık sistemiyle entegre kredi kartı uygulaması bulunmadığından, yabancılar alışverişlerini nakit/peşin yapmaktadır.

İran'a Giriş-Çıkışlarda Yolcu Muafiyetleri

Seyahatlerde kişi başı taşınabilecek azami döviz tutarı; İran'a havayoluyla gidecek için 10.000 Avro, ülkeden havayoluyla ayrılacak yolcu için 5.000 Avro, kara/demir/deniz yoluyla ülkeden çıkacak içinse 2.000 Avro'dur (veya eşdeğer tutarda diğer dövizdir). Yolcu beraberinde gümrükten çıkarılabilecek altın mücevherat miktarı 150 gram, gümüş takımlar ve gümüş hediyelik eşya (silverware or souvenirs) ise (tarihi eser olmaması kaydıyla) azami 3 kg ile sınırlandırılmıştır.

Pasaport ve Vize İşlemleri

Diplomatik, Hizmet, Hususi ve Umuma Mahsus Pasaport hamili Türk vatandaşları, İran'a 90 günü aşmayan seyahatlerinde vizeden muaftır. İran'a yapılan seyahatlerde yabancıların pasaportuna damga vurulmaması, bunun yerine ülkeye girişi gösterir bir kâğıda giriş mührü basılması uygulamasına başlanmıştır. Girişte pasaport kontrolünde verilen bu kâğıdın İran'dan ayrılıncaya kadar pasaportunuzun arasında saklanması ve kaybedilmemesi gereklidir.

Resmi Tatiller ve Çalışma Saatleri

- İran'da Perşembe ve Cuma günleri hafta sonu tatilidir.
- (Kamu kurumları Perşembe ve Cuma günleri, özel şirketler ve bankalar ise yalnızca Cuma günü kapalıdır.)
- Firmaların çalışma saatleri 08.30–13.00 ve 15.00–19.00 arasındadır. Bankaların çalışma saatleri Perşembe günü 08.30– 12.30 arası, diğer günler 08.30–16.00 arasındadır. Kamu kurumları ise 08.00–14.00 saatleri arasında çalışmaktadır.
- İran yeni yılı 21 Mart'ta başlamaktadır.

İran’da birçok tatil İslami yıla göredir. Bu durumun istisnası ise 21– 24 Mart’ta kutlanan Yeni Yıl (Nevruz)’dur.

Dolandırıcılık Teşebbüslerine Karşı Dikkatli Olunması

İran’da özellikle inşaat sektöründe büyük alt/üst yapı projelerinde “İranlı kamu kurumlarının ihaleleri çerçevesinde görevli olduklarını” iddia eden ve bu iddialarını çeşitli mizansenler aracılığıyla destekleyen birtakım dolandırıcıların (yetkisiz kişilerin) piyasada varlığı basına yansımış olup, bu konuda mağduriyet yaşayan firmalar da tespit edilmiştir. Halen bu tür kötü niyetli kişilerin Türkiye’de girişimler yapabildiğine dair bilgiler de söz konusu olup, firmaların bu tür (belirsiz/asılsız/tereddüdü/evveliyatsız) durumlarda Tahran Büyükelçiliğimiz nezdindeki Ticaret Müşavirliğimiz (tahran@ticaret.gov.tr) ile istişarede bulunulması mağduriyetlerin yaşanmaması açısından önem taşımaktadır.

İran’da Düzenlenen Uluslararası Ticaret/Sanayi Fuarlarına Katılım Sağlanması

Ekonomi üzerindeki uluslararası ambargoların kaldırılması, petrol üretiminin artırılması ve petrol fiyatınının 50 dolar/varil seviyesinde istikrar kazanması, İran’ın döviz gelirinin artması, iç ticaret faaliyetlerinin ve yerli tüketimin canlanmasında başlıca etkenler olacaktır. Bu çerçevede, İran’da düzenlenecek sektörel ticaret/sanayi fuarlarına katılım sağlanması önem taşımaktadır. Bazı uluslararası fuarlara Türkiye’den milli katılım sağlanmaktadır. İran’da düzenlenen fuarların listeleri <http://eng.tpo.ir> veya <https://en.iranfair.com/> adreslerinde duyurulmaktadır.